

ÁRNYÉKJELENTÉS

A Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület és a Habeas Corpus Munkacsoport (HCM) közös jelentése a Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény magyarországi megvalósulásának áttekintéséről, egységes szerkezetben a az ENSZ CEDAW Bizottságának 2002. augusztusi ülészakán beszámoló magyar kormányjelentés kritikai vizsgálatával

Juhász Géza – Wirth Judit

HABEAS CORPUS MUNKACSOPORT

web <http://habeascorpus.hu>
email info@habeascorpus.hu
levélcím 1364 Budapest Pf. 31.
adószám 18082401-1-41
tel/fax 06 1 3113353
telefon 06 30 9965666

NANE EGYESÜLET

web <http://www.nane.hu>
email nane@posta.net
levélcím 1447 Budapest Pf. 502.
adószám 18060339-2-42
tel/fax 06 1 2674900
segélyvonal 18-22^h 06 80 505101

Tartalomjegyzék

Előszó	5
1. Cikkely: A diszkrimináció általános tilalma	7
Az Alkotmánybíróság gyakorlata	7
Az Alkotmány	7
Az Alkotmánybíróság hatásköre	7
Az AB alapjogi gyakorlata	8
Az AB hozzáállása a nők egyenjogúságához	8
Az AB hivatkozásai a CEDAW Egyezményre	9
Az AB meg nem hozott döntései	10
Az AB által megsemmisített jogszabályok	10
Meg nem semmisített jogszabályok	12
Az AB határozatainak rövid értékelése	14
Törvények	15
Az ombudsman gyakorlata	17
További reflexiók a kormányjelentésre és a Kormányzati válaszokra	18
2. Cikkely: A diszkrimináció elleni küzdelem	19
Általános áttekintés	19
A CEDAW Egyezmény teljesítésére végzett kormányzati tevékenységek	19
A nők képviselete	22
Nőszervezetek állami támogatása	23
Törvények, intézmények és egyéb létező vagy hiányzó intézkedések	25
Rendeletben szabályozott alapjog-korlátok	25
Munkajogi diszkrimináció	25
Szexuális zaklatás	26
Családon belüli erőszak	27
Reprodukciós jogok	28
A prostitúció szabályozása	28
Büntetőtörvényi és eljárásjogi akadályok	30
Az áldozatvédelem és a nőjogi szolgáltatások hiánya	30
Az áldozatvédelmi civil szervezetek negligálása	31
Nővédelmi intézmények hiánya	31
Javaslataink	31

3. Cikkely: Emberi jogok és alapvető szabadságjogok érvényesülése	34
A kormány hozzáállása	36
Egy konkrét eset	37
4. Cikkely: A pozitív diszkrimináció	39
5. Cikkely: Előítéletek és nemi szerepek	42
6. Cikkely: Prostitúció és nőkereskedelem	44
7. Cikkely: Politika és közélet	47
11. Cikkely: Foglalkoztatás	48
12. Cikkely: Egészségügyi ellátás	49
Visszalépés az abortuszjog terén	49
Abortusz szexuális erőszak miatti terhesség esetén	50
Az abortusz díja	50
Családtervezés	51
Mesterséges megtermékenyítés	52
Összefoglaló	52

Előszó

A NANE Egyesület és a HCM ebben a jelentésben áttekinti a CEDAW Egyezmény¹ magyarországi megvalósulását a rendszerváltást követő években, és különösképpen az ösz-szevont Magyar IV. és V. kormányzati jelentés, valamint a CEDAW Bizottságnak az arra feltett kérdéseire 2002-ben adott magyar kormányzati válasz által felölelt időszakban. E jelentés az Egyezmény megvalósulásának általános véleményezése mellett tartalmazza az említett kormányzati jelentésre valamint az említett kormányzati válaszoknak az itt tárgyalt témákhoz kapcsolódó releváns részeire vonatkozó reflexióinkat is.

A jelentésben igyekszünk kitérni az Általános Ajánlások releváns rendelkezéseinek érvényesülésére is.

Jelentésünk elsősorban az általános antidiszkriminációs szabályozás, a nők elleni erőszak, és az ahhoz szorosan kapcsolódó témák, valamint a reprodukív jogok körében tekinti át a releváns jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlatot. Különös figyelmet fordítunk az Egyezmény 2., 5., 11., 12. és 16 cikkével kapcsolatos, a nőknek az erőszak minden formája ellen és minden szférában történő védelmének szükségességét előíró 12. sz. és 19. sz. Általános Ajánlásban, a 21. sz. Általános Ajánlás 40. pontjában, valamint a 23. sz. és a 24. sz. Általános Ajánlásban foglaltakra. Ezek érvényesülését minden releváns területen áttekintjük. Esetenként kitérünk a CEDAW Egyezmény egyes, a fenti területekhez lazábban kapcsolódó, de azokat befolyásoló paragrafusaira is.

Idő hiányában nem vagy alig térünk ki a következő, meglehetősen súlyos problémákra:

- A feleségüket megölő bántalmazó férfiak általában enyhébb börtönbüntetést kapnak, mint azok a bántalmazott nők, akik – hatósági védelmet sok éven keresztül nem kapván – megölik bántalmazóikat. Ez amiatt van, hogy a nők elleni erőszak valóságos sajátosságait sem a Büntető törvénykönyv, sem a Legfelsőbb Bíróság 15. sz. irányelve, sem a bírói jogalkalmazás nem ismeri el.
- A nők elleni szexuális erőszak bizonyítása terén a bírói, rendőri gyakorlatban erős törekvés érvényesül a nők szavahihetőségének kétségbevonására, tapasztalataik ignorálására.
- A hatóságok és igazságügyi szakértők alkalmatlanok az apa-lány incestus-esetek feltárására azokban az esetekben, amikor nem lelhető fel valamilyen nyilvánvaló bizonyíték (fénykép, ondó). Az óvodás korú kislányok elleni erőszaknak az illetékesek gyakorta még a lehetőségét sem hajlandók elhinni, a bizonyítékokat nem tudják azonosítani. A legsúlyosabb esetekben a nyomozati munka nem a bűncselekmény felderítésére, hanem az áldozat érdekében eljáró nőrokon (anya, nagymama) hibáztatására irányul.

- A médiában, az oktatásban érvényesülő szexizmusnak nincsenek ellensúlyai.

A NANE Egyesület 1994-ben alapított női jogi civil szervezet. A NANE 1999-ben megkapta a kiemelkedően közhasznú jogi státuszt. Fő működési területei: ingyenes telefonszolgálat olyan nőknek (és gyerekeknek), akik bármilyen fajta családon belüli erőszak vagy a nők elleni erőszak más formáinak áldozatai, a nőkereskedelem megelőzését célzó telefonszolgálat, személyes tanácsadás családon belüli erőszak, nők elleni erőszak, szexuális zaklatás, prostitúció és nőkereskedelem áldozatainak, szakmai és egyéb csoportok képzése, felvilágosító és tájékoztató tevékenység és kampányok, jogszabáylelemzés és törvényalkotásra vonatkozó javaslatok kidolgozása.

A Habeas Corpus Munkacsoport 1996-ban alapított, 1998 óta közhasznú jogi státuszban működő civil jogvédő szervezet. Célja a testtel kapcsolatos önrendelkezési jogok védelme, érvényesítése, kibővítése. Fő működési területei: telefonos és személyes ellátást nyújtó jogsegélyszolgálat szexuális kisebbségek, bántalmazott nők és gyerekek részére, jogszabályok elemzése és bírálata, jogi ismeretterjesztés az önrendelkezési jogaikban korlátozott csoportok tagjainak számára.

1. Cikkely: A diszkrimináció általános tilalma

Az Alkotmánybíróság gyakorlata

Az Alkotmány

A Cedaw Egyezmény 1. cikkelye az Egyezmény alkalmazásában a nemi diszkriminációt az ilyen diszkrimináció hatása alapján határozza meg. Elemzésünkben szeretnénk idézni a Nők Elleni Erőszak Eltörlésének Kinyilvánítását (1993), amely a nem alapján történő erőszakot a diszkrimináció egyik formájaként határozza meg. Az itt következő áttekintésben megvizsgáljuk, hogy az ezekben az ENSZ dokumentumokban lefektetett koncepciókat milyen mértékben tükrözi a Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságának gyakorlata, a magyar törvények, és az ombudsman gyakorlata.

Az alkotmányban a diszkrimináció tilalmát általánosságban kimondó 70/A. § (1) bekezdése egy példálózó felsorolásban a nem szerinti megkülönböztetést is kizárja. A (2) bekezdés szerint a megkülönböztetést a törvény szigorúan bünteti, ám a valóságban nincsenek ilyen törvények. Ugyanakkor a 66.§ külön is deklarálja, „A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.” Tekintve, hogy – pl. a származás szerinti különbségtétel hiányával ellentétben – léteznek a férfiak és nők között különbséget tevő jogszabályok, szükségesnek látjuk annak rögzítését, hogy ilyen megkülönböztetésnek a nők és a férfiak közötti mely különbségek képezhetik alapját, s mennyiben. Az alkotmány azonban nem ad iránymutatást erre. Egyedül azt szögezi le a 66. § (2) és (3) bekezdése, hogy az „anyáknak a gyermek születése előtt és után külön rendelkezések szerint támogatást és védelmet kell nyújtani”, valamint hogy „a munka végzése során a nők és a fiatalok védelmét külön szabályok is biztosítják”.

Az Alkotmánybíróság hatásköre

Egyes szerzők szerint a világon a magyar Alkotmánybíróságnak (a továbbiakban: AB) a legszélesebb a hatásköre. Az AB csak jogszabály alkotmányosságát vizsgálhatja és általános érvényű alkotmányértelmezést végezhet, egyedi ügyekre nézve nem hozhat döntést. Az Alkotmánybíróságnál az alkotmányellenes jogszabály ellen bárki kezdeményezhet vizsgálatot,

és ha az AB a jogszabályt alkotmányellenesnek találja, *megsemmisíti* azt. Szintén bárki indítványára az AB azt is megállapíthatja, hogy a jogalkotó szervek alkotmányellenes mulasztást követtek el, s kötelezheti a jogalkotó szerveket jogszabály alkotására. Nincs annak akadálya, hogy valamelyik alkotmánybíró, vagy az AB valamely munkatársa forduljon az AB-hoz jogszabály alkotmányellenességének kimondását kérve. Ezen a módon az AB kvázi hivatalból is megsemmisíthet jogszabályokat, nemcsak kívülről jövő kérelemre.

Ugyanakkor az Alkotmánybíróságot eljárásában nem köti semmilyen határidő. Több eset ismert, ahol az AB 8-9 év alatt sem döntött indítványokról. Ez súlyosan veszélyezteti a jogbiztonságot, különösen azokban az esetekben, amikor az AB büntetőtörvényi rendelkezésekről nem hajlandó éveken át döntést hozni. Ilyenformán nem túlzás megállapítani, az AB szinte teljesen autonóm, azokról a jogszabályokról és akkor hoz határozatot, amelyekről és amikor kíván.

Egyes esetekben az AB a jogszabály megsemmisítését indokló határozatát olyan módon indokolja, hogy egyúttal nagy vonalakban megmondja, milyenek kell lennie a jogalkotó által meghozandó új jogszabálynak. Az AB ilyenkor úgy véli, hogy „alkotmányértelmezést” végez, a törvény szerint azonban az AB-nek nincs hatásköre arra, hogy a jogszabályok szerinte kívánatos tartalmáról nyilatkozzon. Az AB egyedül az Alkotmányt nem bírálhatja.

Az AB alapjogi gyakorlata

Az AB az 1990-es megalakulását követő három-öt évben számos előremutató, nagy horderejű alapjogi döntést hozott, amelyekkel lefektette a jogállamiságnak, az élethez és az emberi méltósághoz való jognak, a személyiségi jogok védelmének, a büntetőjog alkotmányosságának, a szólás- és vallásszabadságnak, az adatvédelemnek, és a diszkrimináció tilalmának alapkövetelményeit. Például a világon az elsők között a magyar AB mondta ki, hogy alkotmányellenes a homoszexuális párok élettársi viszonyának el nem ismerése (14/1995. (III.13.) AB határozat). 1994–1996-tól kezdődően azonban az AB az emberi jogok fejlesztésében megtorpant, felemás, sőt korábbi döntései szellemével, s nemegyszer betűjével ellentétes döntéseket is kezdett hozni. Az AB azóta – nem függetlenül a lezajlott személyi változásoktól – nagyrészt felhagyott alapjogfejlesztő küldetésével.²

Az AB által az emberi jogi kérdésekben a kilencvenes évtized közepétől hozott visszalépést jelentő döntések egyes jogvédő aktivistákban azt a vélekedést váltották ki, hogy fajsúlyos emberi jogi ügyekben nem érdemes az AB-hoz beadványokkal fordulni, mert jobb egy meg nem hozott rossz döntés, mint egy meghozott rossz, az aktivisták által alkotmányellenesnek vélt szabály apológiáját adó AB-határozat. Az alább kifejtendő okok folytán különösen erős ez a vélekedés a nők és a szexuális kisebbségek jogvédelmével foglalkozó aktivisták körében.

Az AB hozzáállása a nők egyenjogúságához

A férfiak és nők egyenjogúságát 28 AB-határozat érintette, de ezek közül egy sincs, amely a nőket a férfikkal szemben hátrányosan megkülönböztető szabályt semmisített volna meg,

vagy amely megállapította volna, hogy valamely jogalkotó szerv mulasztásával előidézett volna ilyen, a nőket sújtó alkotmányellenes helyzetet.

Az AB 1992-ben, még az általában véve haladónak tekintett korszakában hozta első nagy horderejű, a női jogokat érintő, és pedig hátrányosan érintő határozatát. Az abortuszjoggal kapcsolatos döntés, amely – noha formai okból kikerülhetne volna az állásfoglalást – erősen magzatvédő irányultságú értelmezést adott az abortusz jogáról. A határozat ezen túl teljesen figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az abortuszjog bármifajta szabályozása eltérő jogokat állapít meg a nők és a férfiak számára.

Az AB soha, még az alapjogfejlesztő kezdeti időszakában sem hozott a nemek közötti egyenlőség, a nemi szerepek, a női jogok, a szexualitással összefüggő tárgykörök komoly ismeretéről árulkodó döntést. Ellenkezőleg, az AB-nak a nők és férfiak egyenlőségét érintő döntései felületeseek, előítéletesek, logikai hibákkal is erősen terheltek, a nemi szerepeknek egy meglehetősen képzetlenségről tanúskodó elképzelésével operálnak. Az AB határozatainak a nemi szerepekre vonatkozó gondolati színvonala megítélésünk szerint alacsony, arra utalnak, hogy az AB nem kellően elkötelezett a nők egyenjogúsága illetőleg az egyenjogúság kérdéskörének tanulmányozása iránt.

Ugyanezek a megállapításaink érvényesek az AB-nak a szexuális kisebbségek jogaival kapcsolatos munkájára is – paradox módon még az említett, a meleg és leszbikusok élettársi viszonyát elismerő AB határozat indoklására is.³ E tárgykörben megfigyelhető egy olyan tendencia is, hogy az AB döntést hoz kis jelentőségű kérdésekről, s ezek a csekély súlyú döntések nemegyszer pozitív végkicsengésűek. Eközben – amint azt az alábbi alfejezetekben kifejtjük – az AB nem dönt, vagy a kisebbségek jogegyenlőségét csorbító módon határoz a nagyobb jelentőségű beadványokról.

Megalakulása óta **az Alkotmánybíróság egyetlen, a női jogokat kibővítő határozatot sem hozott.** A nők és férfiak egyenjogúságának irányába mutató döntései egytől egyig a férfiak jogait bővítik, ám ezek a döntések is meglehetősen formálisan közelítik meg a nők és férfiak egyenjogúságának követelményét, s nem tesznek kísérletet az egyenjogúságnak a társadalomban létező női és férfi nemi szerepekhez képest történő értelmezésére.

Az AB hivatkozásai a CEDAW Egyezményre

Az AB-nak három határozata tesz említést a CEDAW Egyezményről.

Az első abortusz-határozat utal arra, hogy

az indítványozók álláspontja szerint azok a jogszabályi rendelkezések, amelyek a 35 évesnél fiatalabb vagy kettőnél kevesebb gyermeket szült nők tekintetében a terhességmegszakítás engedélyezését hivatalos vizsgálathoz kötik, ellentétesek a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott, és az 1982. évi 10. tvr-tel kihirdetett egyezmény 16.§ 1. e) pontjával is.⁴ (A mi kiemelésünk.)

Az AB határozata azonban nem válaszol az indítványozók eme állítására. Az AB ki sem tért arra, hogy az abortusz joga bármiféle összefüggésben állhatna a nők és férfiak egyenjogúságával. (Bővebben lásd: 13. oldal.)

A 28/2000. (IX. 8.) sz. határozat csak az általánosság szintjén említi az Egyezményt, érvként nem használta azt sem a panaszos, sem az AB. A határozat elutasító volt, tehát nem eredményezett jogszabályváltozást.

A 58/2001. (XI. 7.) sz. határozat annak alátámasztásául hivatkozik az Egyezmény 16. Cikkének 1. g) pontjára, hogy a férjeknek is joguk kell, hogy legyen a feleség családnevének viselésére.

Az AB meg nem hozott döntései

Az AB – visszaélve azzal, hogy eljárásában nem köti határidő – több olyan indítványról sem hozott döntést, melyek jelentősen és minden esetben negatívan hatnak ki a nők jogaira.

Az AB előtt 1993 óta van indítvány a Büntető törvénykönyvnek a homoszexuális és heteroszexuális aktusok beleegyezési korhatárát megkülönböztető „természet elleni fajtalanság” című rendelkezése ellen⁵. Ez a rendelkezés nemcsak a homoszexuálisokat különbözteti meg hátrányosan a heteroszexuálisoktól, hanem a valóságban a lányokat is a fiúktól is: A szexuális bűncselekmények 99%-át ugyanis férfiak követik el függetlenül az áldozat nemétől. Azáltal, hogy a törvény bünteti a homoszexuális aktusokat, megvédi a 14–18 év közötti fiúkat a szexuális visszaélésektől, miközben nem védi a lányokat.

1994 óta fekszik mindhiába indítvány a rendőrségi törvény számos olyan rendelkezése, szinte egésze ellen, amelyek – expliciten vagy zavarosságuk okán – a rendőrség számára igen önkényes eljárásokat tesznek lehetővé. A rendőrségi törvény egészében véve nem felel meg annak a kritériumnak, hogy a törvénynek a hatóság működését kiszámíthatóvá, okszerűvé kell tennie. A törvény nem ad világos iránymutatást a rendőrségnek arra, mikor mi a teendője, nem határolja el egymástól a bűnüldözési és bűnmegelőzési feladatokat. Ez például annyiban érinti súlyosan hátrányosan a nők jogait, hogy a családon belüli erőszakkal szemben a rendőrök többsége meglehetősen szubjektíve dönti el, fel kell-e lépni, s ha igen hogyan.

1994 és 1997 között nem döntött az AB azokról az indítványokról sem, melyek a házasságon belüli nemi erőszak büntetlenségét kifogásolták. Így a Büntető törvénykönyv kifogásolt rendelkezéseit az Országgyűlés 1997-ben szüntette meg anélkül, hogy az Alkotmánybíróság bármikor is kinyilvánította volna a véleményét a kérdésben.

Az AB által megsemmisített jogszabályok

A nők előnyeinek megsemmisítése

A megsemmisített jogszabályok többnyire a férfiak számára a nőkkel szemben hátrányos megkülönböztetést tartalmaztak:

A 10/1990. (IV.27.) AB határozat az özvegyi nyugdíjra vonatkozó jogszabályokat semmisített meg, mivel kizárólag a „feleség” illetve „nő” részére tették azt lehetővé.

Az 32/1997. (V.16.) AB határozat egy olyan rendelkezést vizsgált, mely a férfiaknak nyugdíjkorhatárkedvezményt biztosított, feltéve, hogy gyermeküket *egyedül* nevelték.

A gyermeknevelés szempontjából a férfiak és a nők egyenlő jogokat élveznek és kötelezettségeik is egyenlők. . . . Alkotmányellenes tehát, hogy a nyugdíjjogosultság szempontjából figyelembe vehető kedvezményes szolgálati időre a férfiak . . . csak akkor jogosultak, ha a gyermeket egyedül nevelték. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság az „egyedül” szót . . . megsemmisítette.

Az AB határozatában nem elemezte azt a körülményt, hogy a gyermeket nem egyedül nevelő férfiak általában aránytalanul kisebb terhet viselnek feleségeiknél, női élettársaiknál, s hogy olyan jogszabályt semmisítenek meg, amely éppen a nőknek az életben viselt hátrányait hivatott kompenzálni. Holott az alkotmány az ilyen törvénykezést nem zárja ki, sőt a 70/A. § (3) bekezdése *expressis verbis* előírja, hogy „A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.”

A 7/1998. (III.18.) AB határozat megsemmisítette a nyugdíjtörvény végrehajtására kiadott kormányrendelet azon pontját, amely a szövödei munkások közül csak a szövőnők részére tette lehetővé a korengedményes nyugdíjazást. Az indoklás szerint ugyan a nők „természeti adottságai” miatt alkotmányosan indokolt, hogy a nők javára bizonyos preferenciákat, pozitív diszkriminációkat állapítsanak meg, ám „alkotmányosan már indokolatlan az azonos munkakört betöltő és azonos munkát végző férfiaknak a korkedvezményre való jogosultságból történő teljes kizárása”.

A párok jogkorlátozásának megsemmisítése

Hozott az AB olyan megsemmisítő döntéseket is, amelyek – álláspontunk szerint – nem ítélték meg a nők számára a férfiakkal szemben előnyösnek vagy hátrányosnak. Ezek olyan életviszonyokat igazgató szabályokról születtek, melyek feltételezik az érintett nők és férfiak valamekkora fokú konszenzusát, s a megsemmisített korlátozó szabály lényegében a párok önrendelkezési jogait csorbította.

A 18/2001. (VI. 1.) AB határozat megsemmisítette azt a szabályt, amely szerint a 60 év feletti férfiak nem vehettek részt mesterséges megtermékenyítésre irányuló eljárásban, abban az esetben sem, ha az orvosi beavatkozást a reprodukciós korban lévő leendő anya egészségi állapota tette szükségessé. A fenti bekezdésben tett véleményünkön túl megjegyezzük ugyanakkor, hogy véleményünk szerint a jelentős korkülönbségű párok jelentős hányadában nem valószínű a fiatalabb nő és idősebb férfi közötti teljes hatalmi-gazdasági egyenlőség. Így a jogszabály kontextusát adó kapcsolatokban feltételezhető nemi hatalomkülönbséget figyelembe véve, az AB döntését úgy lehet értelmezni, mint amely a férfi által dominált kapcsolatok megerősítését támogatja.

A már említett 58/2001. (XI. 7.) határozat a férfiak számára deklarálja azt a jogot, hogy viselhessék feleségük családi nevét. Ezzel a jelentést készítő szervezetek egyetértenek, noha a döntés is alátámasztja azt a megállapításunkat, miszerint az AB kis gyakorlati jelentőségű ügyekben hozott csak a nemek egyenlőségével kapcsolatos pozitív döntést.

Meg nem semmisített jogszabályok

A férfiak többletterheinek alkotmányossága

Az AB által alkotmányosnak talált, s ezért meg nem semmisített rendelkezések:

A 874/B/1994 sz. ABH vizsgálta az özvegyi nyugdíj szabályozását abból az aspektusból, hogy azt a férfiak a 60., míg a nők az 50. életévüktől vehetik igénybe. Az AB szerint ez nem alkotmányellenes, nem sérti az alkotmánynak a férfiak és nők egyenjogúságát kimondó 66.§-át, mivel „a szabályozás a férfiak és nők fizikai-biológiai, társadalmi-szociológiai helyzetének az életkorukkal kapcsolatosan általánosítható eltérésére tekintettel alkalmaz megkülönböztetést”. Az AB nem fejtette ki, miben állnak ezek a különbségek, s mennyiben igazolhatják a korhatár eltérő megállapítását.

A 46/1994 ABH jóváhagyta, hogy csak a férfiak kötelesek sorkatonai szolgálatra. „Nem sérti a ... hátrányos megkülönböztetés tilalmát, hogy a törvényhozó ... tekintetbe veszi a női nem sajátosságait, valamint azt a történelmileg kialakult hagyományt, amely szerint a hadviselés a férfi nem képviselőinek feladata.”

Hasonló tárgyban több más indítványt is elutasított az AB. Így például a 28/2000. (IX. 8.) AB határozat alkotmányosnak találta a férfiak polgári védelmi kötelezettségét szabályozó rendelkezést. Szintén alkotmányosnak talált egy-egy, a keresőképtelenség megállapítását, illetve a korengedményes nyugdíjazást nők és férfiak számára különböző kortól lehetővé tevő rendelkezést. Ezek a határozatok egyszer sem hivatkoztak a nőknek a való életben viselt többletterheire, például a háztartási munkára, vagy arra, hogy a nőknek eme többletmunkáját szükség volna jogi szabályozás alá vonni.

A nők jogkorlátozásának alkotmányossága

Mesterséges megtermékenyítés. A 750/B/1990 sz. ABH elutasította a mesterséges megtermékenyítés azon akkori szabálya elleni panaszt, hogy azt csak 40 év alatti, házasságban élő nő veheti igénybe. Főbb érvek a következők voltak:

... a korlátozás a gyermek jogait védi ...

... erősíti a házasság intézményét, és lehetővé teszi a tulajdonképpeni család (gyermekkel bíró házaspárok) létrejöttét.

Kívánatos, hogy a gyermekek lehetőleg teljes családba szülessenek, mivel a gyermek fejlődése szempontjából nemcsak az anyai gondoskodásnak, hanem az apa személyének és az apai nevelésnek is rendkívüli fontossága van.

Az orvostudomány tapasztalatai szerint az idősebb korú anyától születendő gyermekek viszonylag nagyobb hányada hordoz valamilyen testi vagy lelki fogyatékossgot.

A mesterséges megtermékenyítéshez nem fűződik olyan emberi vagy állampolgári alapjog, amely bárkit minden megkülönböztetés nélkül megilletne. A megtermékenyítésnek ez a formája intézményes gyógy mód, amelynek célja . . . feltételekhez köthető. . .

Az AB közölte azt is, hogy a mesterséges megtermékenyítés bizonyos személyi kör számára való lehetővé tétele „az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célozza”.

Abortuszjog. Mindkét, az abortuszjoggal foglalkozó AB határozat⁶ a magzati élet és a terhes nő önrendelkezési joga ellentétbe állításának pályáján haladt, s teljesen figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a nem kívánt terhesség kizárólag egy körülhatárolható társadalmi csoportot, a nők csoportját sújthatja. Egyik határozat sem tárgyalta azt, hogy az abortuszjog bármilyen korlátozása a nők és férfiak jogainak egyenlőtlenségét növeli; egyáltalán említett sem tett a férfiaknak a nem kívánt terhességek előidézésében való felelősségéről. (A férfiakra kizárólag „a női és férfi ivarsejtek egyesülésére” tett biológiai hivatkozások utaltak.)

A második, 1998-as döntés szerint meg kell teremteni „az anya (sic!) önrendelkezési jogával és egyéb alapjogaival szemben” „a magzati élet védelmére irányuló, megfelelő ellensúlyt képező rendelkezéseket”, például „egyértelműen a magzatvédelmi irányultságú” többszöri, kötelező „tanácsadással”. Erről a megoldásról az Alkotmánybíróság is bevallotta, hogy sérti a nők magánszférához való jogát. Élesen ellentmond „az állapotos nő krízishelyzetében való megsegítésére” irányuló állítólagos célnak az is, ahogy az AB az orvosi költségeknek a nőre hártását javallta. Az AB érveinek többsége és retorikája (például 40-szer eleve anyának nevezik az állapotos nőt) erőteljesen szorgalmazza a nők jogainak korlátozását, és csak mellékes funkcióban, elszörtan vannak benne utalások a nők méltósága csorbításának megengedhetetlenségére. Mivel sok nő tapasztalatai szerint a Családvédő szolgálat eddigi működése sem volt mentes a nők megalázásától, egyenlő jogaikra kifejezetten káros az AB által 1998-ban előirt változtatás, melynek folytán 2000. óta immár törvény írja elő, hogy az állam beleszólásának egyértelműen a magzat megtartására kell irányulnia.

Az AB egyik határozatában sem vizsgálta meg, vajon az abortusz szabályozása nem csorbítja-e a férfiakéhoz képest méltánytalanul a nők szexuális szabadságát és személyes méltóságát.

Kevesebb életjáradék a nőknek. A már említett 28/2000. (IX. 8.) sz. határozat alkotmányosnak találta azt a szabályt, melynek értelmében a kárpótlási jegyek életjáradéokra váltása során a nők a várható élettartamuk alapján havi 1139 Ft, a férfiak havi 1430 Ft életjáradékot kapnak. Az AB szerint:

A várható élettartam nem csupán egy statisztikai valószínűség, hanem – számszerűen igazolható – statisztikai tény. Mint tény, szolgálhat a jogalanyok közötti különbségtételek objektív alapjául, és így a várható élettartamra tekintettel eltérően kialakított

szabályozás nem minősül önkényes különbségtételnek, hiszen a jogalanyok között ténylegesen fennálló különbségeket veszi alapul.

...

Az Alkotmánybíróság mindezek alapján úgy ítélte meg, hogy nem sérti a jogok egyenlő elosztásának kívánalmát az, hogy a várható élettartamra alapozottan bizonyos esetekben eltérő összegű életjáradékra jogosultak a férfiak és a nők, ezért az indítványt ebben a részében is elutasította.

Az AB nem vizsgálta, hogy az összlakosságra érvényes statisztikai várható élettartam vajon érvényes-e a koncentrációs táborokba évekre elhurcolt nőkre és férfiakra.

Az AB határozatainak rövid értékelése

Módszertani következetlenséget látunk az AB gyakorlatában tekintetben, hogy mely esetekben veszik figyelembe a nők és férfiak helyzete közötti, egyenlőtlenséget előidéző társadalmi méretű tényeket, s mely esetekben vonatkoztatnak el más, ugyanennyire széleskörű statisztikai tényektől, és nem veszik figyelembe azokat a nők számára előnyös következmények esetében. Az utoljára említett esetben az Alkotmánybíróság elfogadhatónak találta az életkori statisztikára alapított, a nők számára hátrányos megkülönböztetést, miközben nem terjedt ki figyelmük a tényekre azokban az esetekben, amikor a statisztikai valóságból a nők számára előnyös következtetéseket vonhattak volna le, például: Sem azt nem kívánta jogilag releváns statisztikai tényként észrevenni az AB, hogy az abortuszra szoruló emberek 100%-a nő, sem azt, hogy a gyermeküket nem egyedül nevelő férfiak statisztikailag kevesebb munkát fordítanak a gyereknevelésre, mint női társaik.

Feltűnő, hogy lényegében csak a férfiak hátrányos megkülönböztetése tematizálódott az Alkotmánybíróság előtt, annak ellenére, hogy a valóságban a nők vannak hátrányos helyzetben a férfiakhoz képest. Úgy véljük, ez elsősorban azért lehetséges, mert a nők megkülönböztetése nem jogszabályok útján történik, hanem jogon kívüli hagyományokban. Az AB előtt a jogvédők nem támadhatták meg ezeket a hagyományokat. Az AB előtt azonban a jogalkotás elmaradását is lehet kifogásolni, ha az alkotmányellenes helyzetet eredményez. Nincs azonban tudomásunk arról, hogy érkezett volna az AB-hoz olyan indítvány, amely a nők hátrányára történő valóságos megkülönböztetések elleni állami fellépést hiányolva alkotmány sértő jogalkotási mulasztás megállapítását kérte volna az Alkotmánybíróságtól.

A nők elleni hátrányos megkülönböztetés AB előtti megtámadását nehezíti az is, hogy több, a nőkre hátrányos jogszabály a jog elvont rendszerében a nőkre nézve pozitív előnyként jelenik meg. Ez azért lehet így, mert a jogszabályok nem tükrözik a nők és a férfiak valóságos helyzete közti különbséget, negligálják mindazokat a valóságos tényezőket, amelyek a nőkre hátrányokat idéznek elő. Például a szülési szabadság alatt a bért a munkáltatónak kell állnia, s nem az államnak. Ez ahhoz vezet, hogy a nők nehezebben kapnak munkát. Ezt a szabályt a nőkre kedvezőnek szokás tekinteni, noha szerintünk az állam kötelessége kellene hogy legyen a nők szülés miatt kieső fizetését állni. Ez azt feltételeznél, hogy az állam elismeri a reprodukcióban a nők és a férfiak szerepe közti különbséget.

Az Alkotmánybíróság több esetben indokolta az indítványnak helyt adó határozatát⁷ a „társadalmi változások” figyelembe vételének szükségességével, ugyanakkor bizonyos, önkényesnek tűnő határvonalat határoz meg, amelytől kezdődően ezek a társadalmi változások még nem olyan nagyságrendűek, hogy azokat jogi elismerésben lehetne részesíteni. Társadalmi változásként ismeri el az Alkotmánybíróság a hagyományosan női szakmákban a férfiak megjelenését, és ezért (véleményünk szerint helyesen) indokoltnak látja egyes, munkajoghoz kapcsolódó szabályok – melyek a munkavállalót nőneműként tételezik – alkotmányellenességének megállapítását. Az Alkotmánybíróság a releváns határozataiban gyakran hivatkozik ugyanakkor a *társadalmi hagyományokra*, valamint a „női nem sajátosságai”-ra⁸ – bár ez utóbbit nem határozza meg. Ezekkel a hivatkozásokkal az AB általában a diszkrimináció nem alkotmányellenes voltát véli alátámasztani. A társadalmi változásokra ill. a társadalmi hagyományokra vonatkozó érv közötti választást némileg önkényesnek látjuk. Az AB a hagyományokra vagy a változásokra hivatkozás közötti választás módszerét nem dolgozta ki, úgy látjuk, e hivatkozásokat inkább csak az intuitív döntéseinek megideologizálására használja. Ráadásul az Alkotmánybíróság nemi kérdésekben megmutatózó önkényességét épp az a patriarchális gondolkodás mozgatja (a férfiak nőekkel szembeni favorizálása), amellyel kapcsolatban az Alkotmánybíróság feladata az vizsgálódás és ellensúlyozás lenne.

Törvények

Mint azt a Kormányjelentés helyesen megállapítja, Magyarországon az Alkotmányon kívül is számos kódex-jellegű törvény (a Büntetőtörvénykönyvet kivéve) rendelkezik antidiszkriminációs klauzulával. Így a Polgári Törvénykönyv (Ptk.), a Munka Törvénykönyve (Mt.), az Egészségügyi Törvény (Eüt.) és egyéb törvények is tartalmazznak ilyen klauzulát. Összességében véve megállapíthatjuk azonban, hogy a tiltás formai marad. Magyarországon nincsenek kidolgozott irányelvek, eljárási szabályok és szankciórendszer ezeknek a jogszabályoknak a betartására. Még az Mt.-vel kapcsolatban is – amely az összes jogszabály közül a legrészletesebben határozza meg a diszkrimináció fogalmát, és elismeri és meghatározza a közvetett diszkriminációt, valamint kimondja a bizonyítási teher megfordítását – azt mondhatjuk, hogy a munkavállaló részére gyakorlatilag nem állít rendelkezésre semmilyen mechanizmust, amely a gyakorlatban segítené őt jogai érvényesítésében. A bírói út ugyan rendelkezésre áll, azonban ennek hiányosságairól a későbbiekben még szót ejtünk. Ilyen mechanizmust más jogszabály (pl. végrehajtási kormány- vagy miniszteri rendelet) sem tartalmaz.

További problémának látjuk, hogy Magyarországon az esélyegyenlőtlenség és a diszkrimináció fogalma szinte egybemosódott. Az esélyegyenlőség fogalma – bár nevéből ítélve átfogónak tűnik – a gyakorlatban a munkával, és általában a munka világával kapcsolatos jogokat érinti, ezenfelül gyakran használják a diszkriminációmentesség szinonimájaként.⁹ Véleményünk szerint szükség lenne arra, hogy ezt a fogalmi problémát a jogalkotás megoldja. Amennyiben meg kívánják tartani az esélyegyenlőség átfogónak hangzó elnevezését, akkor annak tartalmaznia kellene a büntetőjogi védelemhez, az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz stb.

való hozzájutás egyenlő esélyeinek biztosítását is. Ebben az esetben, ahhoz, hogy mindezen jogok a gyakorlatban érvényesülhessenek, ill. érvényesülésük hiányának esetén ne az adott jogalkalmazó egyéni belátásától függjön a sérelem megállapítása, törvényalkotást látnánk szükségesnek, amely komplex esélyegyenlőségi törvény keretében részletesen *expressis verbis* szabályozza és definiálja mind a garantált jogokat (ideértve de nem kizárólag a munkajogot), mind a jogosultak csoportjait.

Amennyiben azonban az esélyegyenlőség fogalmának jelenleg használt alkalmazásánál maradunk, véleményünk szerint minden alkalommal ki kell mondani (úgy a törvényhozói, mint a kormányzati, államigazgatási gyakorlatban), hogy munkaügyi szabályozásról van szó.¹⁰ Ez utóbbi esetben is szükségesnek látszik számos törvény módosítása. Véleményünk szerint ugyanis ebben az esetben (figyelembe véve a még bizonytalan bírósági gyakorlatot) minden általános emberi viszonyokat szabályozó törvény bevezető rendelkezésébe (különös tekintettel a Btk-ra) az Alkotmány 70/A. §-ra való hivatkozással fel kell venni egy olyan antidiszkriminációs klauzulát, mely megfelelően definiálja a védett csoportokat és legalább példálózó jelleggel felsorolja a diszkrimináció adott jogterületre releváns lehetséges változatait, valamint a lehetséges jogorvoslatokat. Jelenleg csupán a Ptk. általános személyiségvédelmi, illetve a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai állnak rendelkezésre. Ezek – a fent kifejtett fogalmi tisztázatlanságokon túl – diszkriminációs ügyekben több oknál fogva nem garantálják hatékonyan a jogorvoslatot:

a. Mind a bizonyítás, mind a perköltségviselés tekintetében a felperesre hárítanak súlyos terhet. Figyelembe véve a hazai bíróságoknak a nem vagyoni károkra vonatkozó nem túl nagyvonalú kártérítés-megállapítási gyakorlatát, ilyen perek a diszkrimináció megállapítására egyszerűen nem jönnek létre.

b. A bizonyítást illetően az esetleges felperesnek olyan intézményekkel kellene szembeszállni (kórházak, gyámhatóságok, rendőrségek stb.) melyeknek belső hierarchiája garantálja a felperes állításainak bizonyíthatatlanságát. A bizonyítás terén fokozott problémát jelent a diszkrimináció formáinak meghatározatlansága. A bírói gyakorlatból nem szűrhető le semmi olyan tendencia, amely pl. a reprodukív jogokkal kapcsolatos orvosi műhibákat az egyedi eseteken túlmenően diszkriminációs kontextusba igyekezne helyezni.

c. A Ptk. az előző a.–b. pontokban foglalt gyakorlati nehézségeket az *actio popularis* intézményével kiküszöbölhetné, azonban ez az intézmény a magyar jogban nem szerepel.

Bármely formában valósul is meg azonban a fogalmi kérdések tisztázása, időszerűnek látjuk, hogy a jogalkotás gondoskodjék az Alkotmány 66. § (1) és 70/A. § (1) bekezdésében foglalt antidiszkriminációs követelmény, valamint a 70/A. § (2) bekezdésében foglalt határozott kötelezettségvállalás (a megkülönböztetést . . . „a törvény szigorúan bünteti”) megvalósításához szükséges, és a gyakorlatban teljes mértékben hiányzó intézményrendszerrel (pl. nőügyi ombudsman kinevezése, eljárási törvények, miniszteri és kormányrendeletek, a jogorvoslat módjainak pontos meghatározása, irányelvek (policy), kötelező Legfelsőbb Bírósági határozatok, stb.).

Szükségesnek látjuk továbbá, hogy az Alkotmánybíróság ill. a Legfelsőbb Bíróság elvi élel mondja ki, hogy az Alkotmány 66. §-ának (2) bekezdésének alkalmazása nem vezethet az (1)

bekezdésben foglalt jogok sérelméhez. A gyakorlatban ugyanis az anyák védelmében hozott és népesedéspolitikai megfontolások által is befolyásolt intézkedések, melyeket éppen a 66. § (2) bekezdésére hivatkozással az Alkotmánybíróság is rendre igazol, legalább két területen (a reprodukív jogok és a munkaerőpiac tekintetében) gyakran éppen a nőknek az ugyanazon paragrafus előző bekezdésében garantált jogainak csorbításához vezetnek.¹¹

Az ombudsman gyakorlata

Szemben a Kormányjelentéssel és a Kormányzati Válaszokkal, problémásnak látjuk továbbá az ombudsman tevékenységét is. A válaszokban foglalt egyetlen esetet kivéve nem ismeretes előttünk egyetlen más alkalom sem, amikor az állampolgári jogok országgyűlési biztosa vizsgálatot folytatott volna akár saját kezdeményezésére, akár kérésre, akár egyedi esetben, akár a nők csoportjának diszkriminációja okán. Az első ombuds(wo)man mandátumának megszűnése után így nyilatkozott a Magyar Hírlapnak:

- Minden alapjogot megvizsgált a hat év során, így a nők helyzetével is foglalkozott egy-egy konkrét ügy kapcsán. Viszont a nemek közti esélyegyenlőségről általánosan nem nagyon alkotott véleményt.
- Ezt a kérdést igyekeztem emberi problémaként kezelni. A feminizmus ügyében kapott (sic!) beadványokat szerencsére Polt Péter [volt ombudsman-helyettes] magára vállalta, ebben az értékvilágban ő ugyanis szabadabban tudott mozogni. Az utolsó évben nemigen találkoztam kifejezetten női diszkriminációval kapcsolatos panasszal, én pedig magam nem kerestem az ilyen ügyeket, mivel a munka világában, ahol ez leggyakrabban előfordul, nincs hatásköre az ombudsmannak. Ezek az esetek már a bíróságra tartoznak. Azt gondolom egyébként, hogy pozitív diszkriminációra van szükség. Ezt pedig elsősorban a pártoknak és a civil szervezeteknek kell kezdeményezniük.

Több olyan ügyfelünk van, aki levélben fordult az ombudsmanhoz ügye kivizsgálását kérve. Ezek között családon belüli erőszak, gyermek ellen az apja által elkövetett szexuális abúzus, és a nőket szisztematikusan sújtó egészségügyi diszkrimináció is található. A válasz minden esetben elutasító volt. Csupán példaként említjük, hogy a durva bántalmazás miatt rendőrséghez fordult, és semmilyen jogvédelmet nem kapó súlyosan mozgássérült ügyfelünk kérelmét Polt Péter, az országgyűlési biztos általános helyettese azzal utasította el, hogy sajnos a törvények tehetetlenek a családi problémák megoldásának területén. Szakmai javaslata az volt, hogy próbáljon meg beszélgetni bántalmazó férjével és fiával a problémákról. (Lásd az öcsödi eset leírását, 37. oldal.) A rendőrségi, gyámhatósági, önkormányzati mulasztások kivizsgálására az ombudsmannak van hatásköre Magyarországon.

Az ombudsmannak ugyancsak széles hatásköre van arra, hogy jogszabályok megalkotását kezdeményezze.¹² A nemzeti és etnikai kisebbségek ombudsmanja elkészített egy tervezetet egy általános antidiszkriminációs törvényre. Csupán szubjektív okok akadályozhatták tehát az ombuds(wo)mant a nők jogaival kapcsolatos munkában.

További reflexiók a kormányjelentésre és a Kormányzati válaszokra

Véleményünk szerint a kormányjelentés igen felületesen tekintette át a diszkrimináció fogalmával kapcsolatos kérdéseket. Problémásnak tartjuk azt is, hogy a Kormányjelentés a diszkrimináció általános fogalmának tárgyalásakor kizárólag a munkaügyi szabályozás kérdését említette.

Ami a munkaügyi diszkriminációt illeti, ezen a szűk területen sem értünk egyet a Kormányzati válaszokban foglalt azon megállapítással, hogy a jelenlegi helyzet „nem jelenti a jogvédelem hiányát”. A kormányjelentés hiába hivatkozik arra, hogy a munkavállaló–munkáltató viszonyában a nők jogvédelmét biztosítja a Polgári törvénykönyv és a Munka törvénykönyve, a valóságban a nők a munkaerőpiacon számos hátrányt szenvednek el, és a nők elleni diszkriminációs ügyek nem kerülnek a munkaügyi bíróságok elé. Ennek okait hosszasan lehetne elemezni, de annyi bizonyos, hogy az írott törvények diszkriminációellenes elvei a gyakorlatban nem érvényesülnek, és hogy e tekintetben nem tapasztalható fejlődés. A kormányjelentés is említést tesz az ilyen ügyek hiányáról: álláspontunk szerint naivitás azt gondolni, hogy a nők elleni munkaügyi diszkrimináció perek nélkül, megfelelő alkotmánybírói, bírósági gyakorlat nélkül, határozott állami munkaügyi felügyelet nélkül, „spontán” meg fog szűnni.

A nők elleni, nem munkaügyi diszkrimináció elleni állami, bírósági fellépés hiányát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a kormányjelentés említést sem tesz ezek létéről vagy nem létéről. A kormányválaszok nem tesznek említést sem az oktatás, sem az egészségügy, sem a gazdaság, sem a házasság és a családi élet területén érvényesülő, a nők elleni diszkriminációról, az ezek elleni állami fellépésről. Ugyancsak nem tekinti nők elleni diszkriminációnak a kormány a nők elleni erőszakot, jóllehet az ENSZ CEDAW Bizottsága 19. Általános ajánlásának 1. pontja már 1992-ben kimondta: „A nemi alapon elkövetett erőszak a diszkrimináció olyan formája, amely súlyosan gátolja a nőket a férfiakéval egyenlő jogaik és szabadságjogaik gyakorlásában.”

A fentiek alapján véleményünk szerint szükség van

- a. a női jogi ombudsman hivatalának létrehozására, vagy az általános ombudsman hivatalán belüli speciálisan a női jogokkal foglalkozó, a női jogok terén felkészült személyekből álló alosztályra
- b. a diszkrimináció és az esélyegyenlőség fogalmainak törvényben történő, a nemi alapú megkülönböztetés összes fajtájára kiterjedő tisztázására.

2. Cikkely: A diszkrimináció elleni küzdelem

Általános áttekintés

A CEDAW Egyezmény 2. cikke előírja a részes államoknak, hogy tevőlegesen lépjenek fel a nők és férfiak egyenlőségének biztosítása érdekében. Kifejezetten említi többek között az Egyezmény az államnak a jogszabályalkotásra, a diszkriminatív jogszabályok eltörlésére, a nőknek a diszkrimináció elleni hatékony védelmét szolgáló intézmények létrehozására, a megkülönböztető gyakorlattól való tartózkodására, valamint egyéb intézkedésekre vonatkozó kötelezettségét. Hasonló intézkedéseket sürgetnek számos, az Általános Ajánlásokban foglalt javaslatok is. Tekintsük át először, hogy milyen mértékben tartják be ezeket a rendelkezéseket Magyarországon.

A CEDAW Egyezmény teljesítésére végzett kormányzati tevékenységek

A Nemzeti Mechanizmus üressége

A Kormányjelentésben említett 2268/1995. számú kormányhatározat nem nevezhető komoly jogszabálynak, és egyáltalán nem lehet ennek a határozatnak tulajdonítani a „a Nők Egyenlő Státuszát biztosító Nemzeti Mechanizmus” létrehozását. A pontosság kedvéért idemácsoljuk a határozat teljes szövegét, a felelős miniszterek megjelölésére vonatkozó rész nélkül:

2268/1995. (IX. 8.) Korm. határozat
a nőpolitikával kapcsolatos kormányzati munkamegosztásról:

1. A nőpolitikai munka személyi feltételeit a Munkaügyi Minisztérium a leépítésre szánt létszámából oldja meg.
2. A feladat ez évi ellátásához szükséges pénzügyi fedezetet a tárca költségvetésében belső átcsoportosítással kell biztosítani.
3. A feladat ellátásához 1996-ban szükséges 30 millió forint évi előirányzatot az 1996. évi költségvetési törvényjavaslat elkészítése során figyelembe kell venni a Munkaügyi Minisztérium költségvetési előirányzatában.

A fenti rövid kormányhatározatot a 2166/2001. sz Kormányhatározat 2001. július 1-i hatállyal – a Nőképviselési Titkárság megtartása mellett – hatályon kívül helyezte, ami egyébként érthető, hisz a határozat lényegében csak 1995–1996-ra, s azon belül is csak a minisztériumon belüli adminisztratív teendőkre tartalmazott rendelkezést. Ezért nyilvánvalóan nem is volt tőle várható, hogy a nők tömegei számára érzékelhető eredményeket produkáljon.

Akcióterv

A kormány 1997-ben határozatot¹³ hozott, melyben meghatározott egyes feladatokat, és kijelölte a felelős minisztereket. Ezek a következő feladatokat határozták meg:

- a családon belüli erőszak elleni hatékony fellépéshez szükséges jogi szabályozás kidolgozását,
- annak felmérését, hogy a közszolgálatban dolgozók képzése kiterjed-e a nők jogaival kapcsolatos ismeretekre,
- statisztikai adatok gyűjtését a nők helyzetével kapcsolatban,
- jogszabálygyűjtemény és a jogok érvényesítését segítő gyakorlati kézikönyv kiadását,
- az erőszak megelőzésére és kivédésére irányuló iskolai felvilágosító program kidolgozását, stb.

Az egyes feladatok megvalósításának határidejét a Kormányhatározat egyenként állapította meg, de egyik sem esett későbbre, mint 1998 áprilisa. 1998 májusában Magyarországon választások voltak, és ennek nyomán kormányváltás történt. A Kormányhatározatban kitűzött feladatok közül egy sem került megvalósításra, sem határidőben, sem az azóta eltelt újabb négyéves kormányzati ciklus alatt.

A Nőképviselési Tanács és Titkárság

Az 1059/1999. számú Kormányhatározat rendelkezett a Nőképviselési Tanácsról, mint a kormányzati szervek (főleg minisztériumok), civil szervezetek és szakértők között koordináló szervről. Ez a szervezet a Titkárság alatt működik, és először a Munkaügyi Minisztériumon belül létrehozott Nőpolitikai Titkárság, majd Egyenlő Esélyek Titkársága, 1998-tól pedig a Szociális és Családügyi Minisztérium alá helyezett, Nőképviselési Titkárság néven működő intézmény mindvégig egyoldalúan a munka világával kapcsolatos diszkriminációra koncentrált. Ez az 1998 előtti kormányzat esetében annyiban érthető, hogy az Egyenlő Esélyek Titkársága az akkori Munkaügyi Minisztérium égisze alatt működött. Ennek következtében azonban kevésbé tudta ellátni az egyéb jogokkal kapcsolatos érdekérvényesítési feladatokat – amennyiben egyáltalán feladatának tekintette. A Kormányjelentésből ítélve az elmúlt négy évben, a Szociális és Családügyi Minisztérium keretein belül működő Nőképviselési Titkárság tevékenységének fő iránya nem változott, megmaradt főképp az esélyegyenlőséggel és a munkával kapcsolatos tevékenység mellett.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatban indult törvényjavaslat-kidolgozási és képzési programokról sajnálatos módon nem tudunk képet alkotni, mert a Titkárság sem szervezeteinket, sem a nyilvánosságot nem tájékoztatta érdemben azokról. Az általunk a

nyilvánosság előtt, illetve a Nőképviselési Tanácsban felvetett javaslatokat és kérdéseket nem vitatták meg. Azokat a civil szervezeteket, melyek a nők elleni erőszak áldozatai részére elérhető gyakorlati, rendszeres és folyamatos szolgáltatásokat nyújtanak, sem a nők elleni erőszakra szóló törvénytervezet, sem más jogszabálytervezet előkészítésbe nem vonták be, sőt, előttük a tervezeteket titkosan kezelték. A Habeas Corpus Munkacsoport például nem kapott választ a Szociális és Családügyi miniszterhez intézett, jogszabály-előkészítés iránt érdeklődő levelére, pedig azt a szervezet meg is ismételte.¹⁴ A szakemberképzési programokban, melyek a családon belüli erőszakkal foglalkoztak, a NANE Egyesület meghívás hiányában nem vett részt, így azok hatékonyságát nem tudjuk pontosan felmérni. A kormánybeszámolóban említett képzéseken tudomásunk szerint jogászok csak elenyésző számban vettek részt. A NANE segélyvonalára érkező hívásokból mindenestre egyértelműen megállapíthatjuk, hogy az egyszeri, rövid képzések hatékonysága semmiképpen nem vezet a kívánatos helyzet eléréséhez, de még észlelhető változáshoz sem. Magyarországon a NANE Egyesület az egyetlen olyan ügyféllátást végző civil szervezet, amely kifejezetten és kizárólag a nők elleni erőszakkal és azon belül kiemelten a családon belüli erőszakkal foglalkozik, és ezt 1994 óta teszi. Ezért a NANE tapasztalatainak mellőzését meglehetősen nagy hiányosságnak tartjuk. Bízunk benne, hogy amennyiben a jövőben is indulnak ilyen programok, a gyakorlat e téren megváltozik.

A 2002-ben megalakult új kormány a Nőképviselési Titkárságot áthelyezte a Munkaügyi Minisztériumba, az Esélyegyenlőségi Főigazgatóságának egyik osztályaként. A Nőképviselési Titkárság 2002-es költségvetéséről a Kormányzati Válaszokban írott adatok szerint a Titkárság munkaerőpiaci reintegrációs programjára – melynek időtartamáról a szöveg nem tesz említést – több mint 1 milliárd 250 millió forint áll majd rendelkezésre. Mindez arra enged következtetni, hogy a nőpolitikát ez a kormányzat is a munkaerőpiac szempontjából kívánja csupán kezelni. A fent említett, a családon belüli erőszak elleni törvénytervezet elkészítésére vonatkozó és egyébként véleményünk szerint nem kellően koordinált, eredménytelen kísérletet leszámítva a Nőképviselési Titkárság tudomásunk szerint a nőpolitikát érintő törvényjavaslatokat nem tett, érdemi véleményezéseket nem végzett.

A Nőképviselési Titkárság feladat- és hatáskörének jelenlegi meghatározásában nem látjuk biztosítottak, hogy egyrészt a nőpolitika megfelelő súlyt kap, másrészt, hogy azon belül a munkaerőpiaci esélyegyenlőségen kívül más kérdések megfelelő kezelést kapnak. Ugyanakkor, tapasztalataink szerint fennáll a veszélye, hogy más szaktárcák nem kéri ki a Nőképviselési Titkárság és Tanács véleményét a hatáskörükbe tartozó feladatokban, vagy ha ki is kéri, nem veszik kellő súllyal figyelembe, mivel a munkaügyi tárcán belül működő, kis létszámú, nem szakemberek által vezetett, szerepét nemigen találó Nőképviselési Titkárság nem képvisel a kormányzaton belül jelentős érdekérvényesítő erőt. Ez a helyzet pl. a belügyi, külügyi, igazságügyi, egészségügyi tárcákat a Munkaügyi minisztériumnál lényegesen jobban érintő prostitúció és nőkereskedelem szabályozása és kezelése esetében. Hasonló a helyzet a családon belüli erőszak, vagy a reprodukív jogok kérdésében, sőt, tudomásunk szerint esetenként még a CEDAW országjelentéshez szükséges adatok és anyagok megszerzése is nehézségbe ütközött a minisztériumok egy része között. Mindezek megfelelő előkészítéséhez olyan szervre van szükség, mely vagy minden minisztérium azonos részvételét kötelezővé teszi és erre a minisztériumokban a megfelelő személyt megjelöli, vagy ezek felett áll.

Javasoljuk a kormánynak önálló, nagy hatáskörrel bíró Nőminisztérium létrehozását, amelynek feladata lenne valamennyi a nőket jelentősen érintő kérdés szabályozása, igazgatása, felügyelete, felmérése. Szükségesnek látjuk, hogy az eddig más tárcák által végzett, döntően a nők jogaival kapcsolatos tevékenységeket csoportosítsák a Nőminisztériumba, a nők jogait is érintő egyéb tevékenységeket illetően pedig az egyéb tárcák kötelesek legyenek érvényesíteni a Nőminisztérium által kidolgozandó irányelveket, s etéren a Nőminisztériumnak felügyeleti jogköre legyen a más tárcákban folyó tevékenységek felett. Erre azért van szükség, mivel az egyéb tárcákban tudomásunk szerint nincs a nőjogi kérdésekben kellően felkészült szakembergárda.

Fel kell hagyni azonban azzal – a Nőképviseleti Titkárságnak már a nevében is megmutatkozó – szemlélettel, hogy a nőügyi illetékes kormány szervnek a nők képviselete lenne a feladata. Az alkotmányos demokráciákban az egyes társadalmi rétegeket választott testületek, vagy alulról szerveződő érdekvédelmi szervezeteik, illetve azok konföderációi képviselhetik. A Nőképviseleti Titkárság személyi összetételére a valóságban a Nőképviseleti Tanácsnak semmilyen befolyása nem volt, tehát a nőket valamilyen értelemben valóban képviselő, a Nőképviseleti Tanácsban részt vevő civil szervezeteket sem kérdezték meg arról, kiket és kiket nem látnának alkalmasnak a minisztérium nőügyi osztályán való munkára.

Nem hisszük, hogy szükség lenne egy monolitikus „a nőket” képviselő intézményre. A nők számos rétegre tagolódnak, érdekeiket csakis erős, sokszínű civil nőmozgalmak képviselhetik hitelesen. A nők képviselete a nőket valóban képviselő civil szervezetekre tartozik, a nőügyi kormány szervnek pedig az a feladata, hogy elvégezze a nők jogainak érvényesítéséhez, fejlesztéséhez szükséges kormányzati teendőket. Nem vitás, hogy hasznos, ha a nőügyi kormány szerv ismeri és alaposan megfontolja a nők képviseleti szerveinek álláspontjait, de mint kormány szervnek nem is lehet az a feladata, hogy „egy az egyben” érvényre juttassa azokat – annál is kevésbé, mivel ez óhatatlanul mindössze az éppen legjobb érdekérvényesítő potenciállal rendelkező nőmozgalmi áramlat akaratának megvalósítását jelentené.

Ezzel összefüggésben azt is problematikusnak látjuk, hogy a Nőképviseleti Titkárság az elmúlt években maga próbált ellátni olyan funkciókat, melyek valójában nem őrá, hanem önszerveződő női érdekvédelmi szervezetekre tartoznának. Nem látjuk minisztériumi feladatnak próbaperek szervezését. Ehelyett az államnak elő kellene segítenie a nőjogi civil jogvédő szervezetek megerősödését.

A nők képviselete

A Nőképviseleti Tanács 1999. évi létrehozása óta nem tapasztaltunk mérhető változásokat sem a nők jogainak érvényesülésében, sem a női érdekvédelem megerősödése terén.

Határozottan problémásnak tartjuk, hogy a Titkárságok az elmúlt hét év folyamán nem dolgoztak ki a maguk számára olyan kritériumrendszert, amelynek alapján a női jogi szervezeteket valamint az olyan emberi jogi szervezeteket, amelyek jelentős munkát végeznek a női jogok érvényesülésének elősegítése érdekében, meg tudják különböztetni azoktól a szervezetektől, amelyeket részben, vagy egészen nők alapítottak vagy alkotnak, ám

tevékenységi körük nem kötődik a női jogok érvényesítéséhez. Véleményünk szerint ez már csak azért is fontos lenne, mert ha a Titkárságok valóban be kívánnák vonni a civil szervezeteket a törvényjavaslatok és politikák kidolgozásának folyamatába, akkor pontosabban meg tudnák határozni, hogy egyes területeken mely szervezetekkel kellene együttműködniük.

A Kormányzati válaszok 4. pontjában írott adatokat fontosnak tartjuk kiegészíteni, mivel azt a hamis látszatot keltik, mintha Magyarországon 300 nőszervezet létezne. A Nőképviselési Tanács jelenlegi, az egyes programokra meghívandó személyeket felsoroló listáján 177 sor található. Ezek közül néhányuk ugyanabból a szervezetről jönnek, és vannak olyanok is, akik a lista összeállítása óta már nem vesznek részt a szervezet működésében. Szerepelnek a listán továbbá szakszervezetek, pártok, egyházi, önkormányzati és szakmai szervezetek képviselői, valamint szakértők is. Anélkül, hogy bármely civil szervezet fontosságát kétségbevonnánk, jelezzük, hogy szerepelnek továbbá a tevékenységi körüket illetően egyértelműen nem a női jogokkal, vagy a női érdekvédelemmel kapcsolatos, hanem egyéb (pl. természetvédelmi, gyermekvédelmi, egészségügyi) témákkal foglalkozó szervezetek képviselői is. Szorosan vett női jogi vagy érdekképviselési civil szervezet, mely vállalt céljait, tevékenységét, kritikai módszereit tekintve nőszervezetnek minősül, csupán néhány található közöttük.

A nőknek a civil szervezetekben való részvételével kapcsolatban adott adatokról fontosnak tartjuk megjegyezni tehát, hogy azok nem adnak képet a nőszervezeteknek, és az azokban dolgozó nőknek a számáról.

Nem látjuk problémásnak, hogy a Nőképviselési Tanács, melynek feladata

- a nők minél szélesebb rétegeinek „elérése” (bár, véleményünk szerint nem a „képviselése”),
- minél több csoport sajátos érdekeinek megismerése,
- és lehetőleg a szempontok összehangolása,

igyekszik mindezeket a szervezeteket és intézményeket bevonni a munkájába. A korábban működött tematikus munkacsoportok rendszere elvben hatékonyak tűnik, bár tapasztalataink alapján azért megjegyezzük, hogy az ingyen, vagy nagyon kevés pénzért dolgozó civil képviselők gyakran nem engedhetik meg maguknak a munkaidőben tartott hosszabb értekezleteken való részvételt. Ez pedig könnyen a munkacsoportok és végső soron a rendszer kiüresedéséhez vezethet. Véleményünk szerint mindkét Titkárságra bizonyos mértékig jellemző volt, hogy számos olyan feladatot, amelyet civil szervezetek is el tudtak volna végezni, pályázatok útján nem delegált a szervezetekre, hanem ezeket maga próbálta – több-kevesebb sikerrel – elvégezni. Az elmúlt hét év tanulságait abban látjuk, hogy a Nőképviselési Titkárságnak elsősorban koordináló, pályáztató és információáramoltató feladatokat lenne célszerű ellátnia.

Nőszervezetek állami támogatása

Tudomásunk szerint azok a nőszervezetek, amelyek a női jogokkal foglalkoznak, elenyésző állami támogatást kapnak. A magyar állam egyetlen szerve sem tett közzé olyan pályázati kiírást, amely célirányosan a nők jogainak védelmét, érvényesítését végző szervezetek munkáját kívánta volna támogatni. Az Országgyűlés által a civil szféra támogatására kiosztott

összegek valamennyi egyesület részére szólnak, a tevékenységüktől függetlenül. Ezen összegek kiosztásának nem az a célja, hogy finanszírozza a jelentősebb munkát végző, esetleg az államtól is feladatokat átvállaló szervezetek működését, hanem csupán a szervezetek valamiféle „jutalmazása” tevékenységükért. Ezt látszik alátámasztani, hogy az Országgyűlési támogatások felhasználásának gyakorlatilag semmiféle kontrollja nincs, másfelől hogy a nagyobb összegeket rendszeresen a pártokhoz közel álló szervezetek kapják. 2000-ben például 25 szervezet kapott egymillió forint feletti támogatást az Országgyűléstől, nőszervezet egy sem volt ezek között, sem pedig olyan karitatív szervezet, amely túlnyomórészt nőket támogatna, ellenben négy szervezet nevében is vallásos, 9 további szervezet pedig nyíltan jobboldali közéleti tevékenységet folytat. Hasonlóan inkább a klientúra-építést szolgálták az elmúlt években az egyesületek részére kiírt állami ingatlan-pályázatok is.

A SzoCsaM a 2001. tavaszi, a nem állami szektornak szóló pályázati kiírásában tízszer akkora összeget (600 millió forint) szánt a konzervatív családmodellt megerősítő, népszerűsítő programokra (még az „egyházi szervezetek erősítése” is célként jelent meg a minisztériumi kiírásban), mint „a szociálpolitika, valamint a család-, gyermek- és ifjúságvédelem területéhez, továbbá a cigányság társadalmi helyzetének javításához és a roma integráció elősegítéséhez kapcsolódó tevékenységet végző társadalmi szervezetek munkájának támogatására” összesen (erre 60 millió forint volt). Hangsúlyozzuk, hogy sem az Igazságügyi, sem a Szociális és Családügyi, sem más minisztérium nem tett közzé olyan pályázati felhívást, amely emberi jogvédő NGO-k támogatására irányult volna. A SzoCsaM pályázati felhívásai részletes felsorolást adtak a támogatandó tevékenységekről, de ezekbe nem volt besorolható se, expliciten, sem impliciten a bántalmazott nők jogainak előmozdítása. A SzoCsaM családpolitikai programja keretében a legutóbbi évben 107 szervezet részére kiosztott 32 millió forintból 16.322.000 forintot egyházközségek és nevük szerint is vallásos szervezetek kaptak, miközben például a Kék Vonal nevű, 1993 óta működő, elismerten színvonalas országos gyermek-lelkiségélszolgálat 81000 forintot kapott. Nőszervezet nem kapott ebből a pénzből, csak két egyházi női rend. A szociális célú pályázaton 17.765.000 forintot osztott szét a SzoCsaM 56 szervezet számára, ezek között nem volt olyan, amelynek neve tartalmazta volna a „nő”, „lány”, „feleség”, vagy „asszony” szavakat. A „Szakmai programok a nők esélyegyenlőségének elősegítéséért 2001” című kiírás szerint a „krízishelyzetben lévő nők” esetében a nők munkavállalását, munkahelyük megtartását jelölte meg elsőrendű célul. Egy szervezet legfeljebb 600 ezer forintra pályázhatott. Tekintve, hogy éves pályázati kiírásról van szó, ez az összeg egy fő minimálbérrel való foglalkoztatására sem elegendő. A SzoCsaM pályázataiban általában kifejezetten kizárták, hogy a támogatást munkabérre fordítsák.

A fenti példák teljességgel jellemzőek az elmúlt négy év támogatási rendszerére.

Tudomásunk szerint a NANE Egyesület az egyetlen olyan civil szervezet, amely a családon belüli erőszakra specializálódott telefonos segélyszolgálatot működtet. Az Egyesület 1994 óta folyamatos működésének finanszírozásából az állami támogatások összesen mintegy 5-7%-nyi részt tettek ki. Az Egyesület soha nem kapott támogatást jogsegélyszolgálat megindítására, bár egyes időszakokban voltak olyan jogászok, akik önkéntes munkában tanácsokkal láttak el ügyfeleket. Az egyetlen olyan, jogi képviseletet ellátó, két jogással civil szervezeti formában működő ügyvédi iroda, mely családon belüli erőszak áldozatainak nyújtott jogi képviseletet, az idén szűnt meg – támogatás hiányában. Jelenleg tudomásunk szerint a HCM az egyetlen olyan

szervezet, amely egyes, a nők elleni erőszak valamely formáját elszenvedett áldozatnak ingyenes jogi képviseletet nyújt. A HCM egyetlen alkalommal kapott állami támogatást 1996-os fennállása óta, 1999-ben 300.000 forintot, viszont azt sem a női jogokkal kapcsolatos tevékenységre.

Törvények, intézmények és egyéb létező vagy hiányzó intézkedések

Az alábbi szakaszokban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk, a meglévő jogszabályok vagy a szükséges jogszabályok és kormányzati fellépés hiányából hogyan következik az, hogy nem jut elég figyelem a nők jogainak és egyenlőségének érvényesítésére.

Rendeletben szabályozott alapjog-korlátok

Számos rendelkezést, melyeknek a nők jogérvényesítésére nézve hátrányos hatása van, nem törvény, hanem rendelet szabályoz. Ilyen például a látlelet díját szabályozó kormányrendelet¹⁵, mely a látlelet díját 2000 forintban határozza meg. A NANE Egyesület számos hívójának, bántalmazott nő lévén, nincs pénze, vagy azzal nem rendelkezik szabadon ahhoz, hogy a látleletet kiváltsa. Az orvosok általában nem tájékoztatják a nőket arról, hogy lehetőség van a látleletnek egy esetleges későbbi büntetőeljárás során a rendőrség által való kiváltására, ezért sokan nem jutnak hozzá az irathoz. Látlelet nélkül azonban (gyakran még annak birtokában is) az esetek riasztóan magas százalékában a rendőrség is és a bíróság is elzárkózik a bántalmazás tényének vizsgálatától. Rendelet szabályozza az abortusszal kapcsolatos eljárás egyes fontos elemeit (pl. az abortusz díját), egyes, a gyermekes családoknak járó önkormányzati támogatások mértékét, stb.

Munkajogi diszkrimináció

A munkajogviszonyok átfogó – a piacgazdaság feltételeihez és az alkotmányos alapelvekhez igazodó – egységes rendszerben történő szabályozását a Munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. tv. (Mt.) vezette be. Ezt a törvényt, és hozzá kapcsolódóan egyes jogszabályokat többször módosították úgy, hogy a diszkriminációmentesség érvényesülését biztosítsák. (Ahogyan ezt a Kormányjelentés is említi.) Az Mt. legutóbbi módosítása¹⁶ a korábbinál részletesebben határozza meg a közvetlen és a közvetett diszkrimináció fogalmát és formáit. A törvény már korábban is tartalmazta az „előnyben részesítési kötelezettség” lehetőségét¹⁷, ám sem ez a törvény, sem más jogszabály nem határozza meg, hogy az esetleges pozitív diszkrimináció kikre, miért, és hogyan vonatkozhat.¹⁸

Hasonlóképpen nem találunk semmilyen a munkahelyen belül alkalmazandó kötelező érvényű, és meghatározott menetrendet előíró eljárási szabályt, amely konkretizálná a törvény 5. § (7) bekezdésében foglalt kötelezettséget, miszerint a „hátrányos megkülönböztetést

megfelelően orvosolni kell”. A munkavállaló ilyen esetben tehát kénytelen bírósághoz fordulni. Üdvözlendő ugyan a törvény előírása, mely szerint a „hátrányosan megkülönböztetett munkavállaló jogsérelmének orvoslása nem járhat más munkavállaló jogainak csorbításával” (u.o.) – mivel ez tiltja például a tanúskodó kollégáknak okozott jogsértést –, de tekintettel arra, hogy ha mégis azzal járna, akkor eljárási szabályok hiányában ők is csak a bíróságokhoz fordulhatnának, nem várható, hogy ennek a szabálynak ebben a formában különösebb hatása lesz.

A szakszervezetek szerepe. A szakszervezet, amely esetleg alkalmas volna arra, hogy eljárjon az olyan munkavállaló helyett, akinek anyagi vagy egyéb okból nincs lehetősége pert kezdeményezni, csak a tagját képviselheti. A szakszervezeti kifogás – amely a nem szakszervezeti tag munkavállalókkal kapcsolatban is benyújtható jogellenes munkáltatói intézkedés esetén – kizárt akkor, ha az intézkedéssel szemben a munkavállaló jogvitát kezdeményezhet. Végül jelenleg „sem a szakszervezetnek, sem pedig az üzemi tanácsnak nem áll rendelkezésére eszköz ahhoz, hogy fellépjen a munkavállalókat ért csoportos jogsérelmekkel szemben”¹⁹. Mindezek együttes hatásaként a szakszervezetnek mint esetlegesen a munkahelyi szexuális zaklatással, vagy a diszkriminációval kapcsolatos jogorvoslathoz való hozzájárulásban segítő intézménynek a szerepe elenyésző úgy egyének, mint csoportok tekintetében.

Szexuális zaklatás

Külön ki kívánjuk emelni, hogy sem a munkajogban, sem sehol máshol a magyar jogban nem találunk semmiféle szabályozást a munkahelyi szexuális zaklatásra vonatkozóan. A munkahelyi szexuális zaklatás Magyarországon a jog számára nem létező kategória. A szexuális zaklatás tilalmának kodifikálására irányuló szórványos fölvetéseket a politikai és jogi közvélemény masszívan elutasítja. A jellegzetes elutasító érvek némileg ellentmondanak egymásnak: egyfelől azt mondják, hogy ez beavatkozás lenne a magánszférába, vagy pedig azzal érvelnek, hogy a szabályozás azért szükségtelen, mivel a Büntető törvénykönyv 175. és 180. §-a (személyi szabadság megsértése, illetve becsületsértés), valamint a Ptk. 76. §-ában szabályozott személyhez fűződő jogok sérelme esetén a 84. §-ban foglalt jogorvoslatok megfelelő védelmet biztosítanak szexuális zaklatás esetén. Ez azonban, részben az 16. oldalnál kifejtett okoknál fogva, részben a Btk. említett paragrafusainak egyes kitételei miatt nem állja meg a helyét, amit az is alátámaszt, hogy munkahelyi szexuális zaklatás miatt ezen említett paragrafusok alapján Magyarországon mindeddig senkinek nem sikerült pert nyernie. A jogsérelmet szenvedettek ezzel általában tisztában is vannak, de amennyiben mégsem, akkor az ügyvédek – általában a szabály hiányára vagy a „bizonyíthatatlanságra” hivatkozva – eltanácsolják őket a perindítástól, illetve a feljelentés megtételétől. A NANE Egyesület segélyvonalán az elmúlt két év során mintegy tíz olyan eset volt, melynek munkahelyi szexuális zaklatás volt a tárgya.

Három olyan perről van tudomásunk, amely szexuális zaklatás miatt indult.

1. Az első esetben 2001-ben Debrecenben egy katonai ügyészségi titkárnő indított munkajogi pert az ügyészség ellen, mivel amikor szóvátette a zaklatást, elbocsátották. A bíróság nem állapította meg a szexuális zaklatás bizonyítottságát, de kimondta, hogy a dolgozót jogellenesen bocsátották el.
2. A második esetben 2002-ben Várpalotán hat honvédségi alkalmazott tett büntetőfeljelentést, mivel a laktanyaparancsnok szexuálisan zaklatta őket, de mivel ilyen bűncselekményt a Btk. nem szabályoz, az eljárás az „alárendelt megsértése” elnevezésű katonai bűncselekmény miatt folyt (Btk. 358. §, legmagasabb büntetési tétele egy év szabadságvesztés.) Az ítélet kimondta az elkövető bűnösségét: az első fokon 10 hónap, két év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés büntetését a Legfelsőbb Bíróság 150.000 forint pénzbüntetésre enyhítette. Az enyhítés indoklásában az szerepelt, hogy a tettes 3 gyermekének példás apja. Az elsőfokú ítélet meghozataláig a vádlottat nem helyezték át, a LB ítéletében továbbra is alkalmasnak találta a katonai pályára.²⁰
3. A harmadik esetben egy miskolci kórház főorvosa zaklatott nővéreket. Három nővér panaszt emelt az igazgatónál a főorvos ellen, de ketten visszavonták a panaszt a rájuk nehezedő munkahelyi hibáztatás miatt. A harmadik nővér büntetőfeljelentést tett kényszerítés, tetteges becsületsértés és személyi szabadság megsértése miatt. A rendőrség ún. feljelentéskiegészítést rendelt el, mert nem látták kellően alátámasztottnak a feljelentést. Az ügy további fejleményeiről nem értesültünk a sajtóból.²¹

Családon belüli erőszak

A nők elleni erőszak különböző formáinak megelőzését, kiküszöbölését célzó szisztematikus intézkedésekről sem beszélhetünk. Mint említettük, a Btk. nem tartalmaz diszkriminációt tiltó paragrafust. Az egyetlen jogalkotási eredmény e téren 1989 óta a Kormányjelentésben is említett módosítás volt, melynek nyomán a nemi erőszak nyelvezetének nem-specifikus voltát megszüntették (immár nő is szerepelhet elkövetőként férfi sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés esetén²²), és kiterjesztették a szabályozást a házasságon belüli nemi erőszakra. Ezt a jogszabályi változást azonban nem követte semmilyen kiegészítő intézkedés, amely érvényesülését elősegíthetné. A nemi erőszak változatlanul egyike azon bűncselekményeknek, amelyeknél a sértetti közrehatást a kvázi kötelező érvényű bírósági határozatok és irányelvek fokozottan vizsgálni rendelik.

A családon belüli erőszak törvényi szabályozása az elmúlt években javaslati szinten megindult, a kidolgozott javaslat azonban még a tárcaközi egyeztetésen sem jutott túl. Információink szerint a Szociális és Családügyi Minisztérium illetékes helyettes államtitkára 2002 elején úgy nyilatkozott (a Nőképviselői Tanács ülésén, egy tanácsstag kérdésére), hogy azt átadták az Magyar Pszichiátriai Társaságnak, mivel a problémát mégis inkább pszichés jellegűnek látják.

A Btk. szexuális bűncselekményeket szabályozó fejezete, mely a „Nemi erkölcs elleni bűncselekmények” címet viseli, átfogó reformra szorulna. Az egyes bűncselekményeknek már az elnevezései arra utalnak, hogy a szabályozás a patriarchális, a nőket a férfiak tulajdonának tekintő és meglehetősen homofób hagyományból nőtt ki. A bűncselekmények elnevezései nem

alkalmasak arra, hogy a szexuális jellegű visszaéléseket a testi önrendelkezés, és az emberi méltóság jogának aspektusából közelítse meg a jogalkalmazó. Ehelyett az elnevezések magukon hordozzák a régmúlt idők értékítéleteit, véleményünk szerint már ezzel is befolyásolva a jogalkalmazó nézőpontját. Példaként említhetjük a vérfertőzést (melyben a fertőzés szó a sértett „fertőzött” voltát érzékelteti), a megrontást (mely szintén a sértett megrontott, „értékcsökkent” voltát jelzi), vagy a fajtalanságot (mely a közösüléstől eltérő szexuális érintkezési módokat bélyegzi meg), és a „természet elleni fajtalanságot” (mely a homoszexuális cselekményeket minősíti).²³

Hazánkban az egyetlen, három család befogadására alkalmas, bántalmazott nőknek fenntartott menedékhont az Üdvhadsereg működteti.

A szexuális zaklatás, mint említettük, nincs a Btk-ban sem szabályozva.

A fenyegető zaklatás (stalking) szintén nem szerepel a Btk-ban, és gyakorlati tapasztalataink arra utalnak, hogy üldözését a hatályos szabályok alapján a hatóságok nem látják megoldhatónak.

Reprodukciós jogok

Az abortusztörvény 2000-es módosítása, amely az Alkotmánybíróság 1998-as döntését követte, tovább növelte a férfiak és nők reprodukciós jogai közt egyébként is meglévő különbségeket. A nemek közti diszkrimináció kérdése csak marginális eleme volt az abortuszhoz való jogról szóló diskurzusnak. (Lásd fent a 13 oldalon, részletesebben a 49 oldaltól.)

A prostitúció szabályozása

A kormányjelentésnek a 2. Cikkelyvel foglalkozó része nem tárgyalja a prostitúció Magyarországi helyzetét. Azonban a prostitúció magyarországi szabályozása illetve rendőrségi kezelése sem a múltban, sem jelenleg nem felelt meg az Egyezmény 2. Cikkelye d) pontjának, mely szerint Magyarország köteles tartózkodni a nőkkel szembeni megkülönböztető cselekményektől vagy gyakorlattól. A prostitúció szabályozását 1993-ban és 1999-ben változtatta meg az Országgyűlés. Az árnyékjelentésben csak az 1999-ben kialakított szabályozást és annak gyakorlati hatásait értékeljük.

Az 1999-ben életbe lépett törvények alapján „Tiltott kéjelgés” szabálysértése miatt a prostituált elzárással vagy 150 ezer Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtható, ha az ún. „védett övezetben” „szexuális szolgáltatásra felajánlkozik”. A prostituált, ha külföldi, ki is utasítható.²⁴ Ezek a szankciók kliensekkel szemben csak akkor alkalmazhatók, ha kiskorú prostituált ajánlatát fogadják el. Az általános szabály szerint a kliens a prostituálthoz képest kevesebbféle magatartásért, és csak 50 ezer Ft-ig terjedő bírsággal sújtható, nem zárható el és nem utasítható ki.²⁵ Például nem ütközik törvénybe, ha a kliens tesz ajánlatot kiskorú (18 év alatti) prostituátnak, vagy általa prostituátnak vélt személynek. Se bűncselekményt, se szabálysértést nem képez, ha a férfi kliens 14–18 év közötti lánnyal folytat pénzért szexuális aktust.

A szabálysértési törvény tiltja a szexuális szolgáltatás felkínálását, hirdetését, de a hirdetésre való jelentkezést, vagy a kliens általi hirdetést nem.²⁶ A törvény előírja, hogy a prostituáltak rendelkeznie kell egészségügyi igazolással, mely szerint nem mutathatók ki rajta meghatározott, nemi úton terjedő betegségek. Ha ilyet nem tud felmutatni, ugyancsak 150,000 forintos pénzbírsággal sújtható.²⁷ A kliensnek nem kell rendelkeznie egészségügyi igazolással. A prostituált ugyanígy büntetendő, ha „a szexuális szolgáltatásra való felajánlkozása zaklató jellegű”.²⁸ A kliens általi zaklatás esetét ellenben a törvény nem fogalmazza meg. A fentiek azt jelentik, hogy a törvény szisztematikusan a prostituáltak által elkövethető cselekményeket üldözi szélesebb körben illetve szigorúbban, nem pedig az ezeknek megfelelő, a kliensek által elkövethető cselekményeket. Tekintve, hogy a prostituáltak túlnyomó része nő illetve lány, és férfiaknak áll rendelkezésére, a törvénynek ez az egyoldalúsága a nemek közötti megkülönböztetést jelent – s ezt még akkor is kimondhatnánk, ha feltételeznénk, hogy a prostitúciós megállapodás szabad akarató felek egyenrangú kapcsolata.

A törvény továbbá „a prostituáltak a szexuális szolgáltatásra irányuló ráutaló magatartását” is felajánlkozásnak nevezi és a védett övezetekben tilalmazza ezt is.²⁹ A törvény a kliens ráutaló magatartását nem ismeri. Az utcai prostitúció hagyományosan kialakult módja szerint a prostituált és kliense közötti aktushoz a prostituáltaknak kell hosszasan, elérhetően jelen lennie. A kliensnek nem kell az utcán hosszasan állva „ráutaló magatartást” tanúsítania, a kliens kliens volta rejtett marad mindaddig, amíg oda nem megy a prostituálthoz. A prostituált e tetten érhető, így szankcionálható magatartásának tehát nem feleltethető meg a kliens valamely magatartása. A prostituáltakat sújtó szankciót a törvény nem kompenzálja semmilyen más, a klienset fenyegető intézkedéssel. A törvény tehát azt az egyenlőtlen, patriarchális gyakorlatot, melynek értelmében a nő kínálja magát hosszasan árulként, az alárendelt helyzetű áldozat, a prostituált nő magatartásának szankcionálásával kezeli.

A törvény általi fent bemutatott diszkriminációkat több módon is tetézi a rendőrségi gyakorlat.

A prostituáltakat, vagy az annak vélt nőket a rendőrség akkor is megbírságolja, ha tiltott helyen állnak a közterületen. A törvény ugyan csak a tiltott helyen történő, explicit vagy „ráutaló” felajánlkozást és a „szexuális szolgáltatás nyújtását” tiltja, az álldogálást nem, de a valóságban a rendőrség megbírságolja azokat az utcán, utak mellett, stb. álló nőket, akiket ők „ránézésre” prostituáltaknak vélnék.³⁰ A rendőrök szerint ugyanis az, ha „kihívó”, „kurva külsejű” nők állnak az utcán, az a felajánlkozásnak a ráutaló magatartással való elkövetése. Olyan esetről is tudomásunk van, amikor rendőrök megbírságoltak egy általuk ismert prostituáltakat, aki boltba ment szokásos kiállási idején kívül, délelőtt.³¹ Tehát a rendőrök által prostituáltaknak vélt nők számára már az is kockázatos, ha kimerészkednek az utcára.

A prostituált nők magatartását abban az esetben is büntetik tehát, ha egyetlen kliensnek vagy potenciális kliensnek sem ajánlkozott fel.

A gyakorlatban továbbá a rendőrök az esetek túlnyomó részében akkor is eltekintenek a kliens megbüntetésétől, ha a prostituáltak és kliensét tetten érték a felajánlkozáson és annak elfogadásán. Hiába lennének megbírságolhatók az esetek nagy részében a férfi kliensek is, a rendőrök őket többnyire elengedik.³²

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a Kormányjelentés el szeretné titkolni, hogy a prostituáltakat sújtó súlyos pénzbüntetések a valóságban gyakran elzárássá adódnak össze, mivel a

prostituáltak gyakran képtelenek fizetni a halmozódó büntetéseket, amelyek néha több mint egymillió forintba rúgnak.

A CEDAW és a New York-i Egyezmény megszegésén túl ez a gyakorlat azért is problematikus, mert nem egy *expressis verbis* kodifikált tilalomra alapul: a közkeletűen „maffiatörvénynek” nevezett 1999. évi LXXV. törvény zavaros, a rendőrség és a bíróság által következetesen a prostituáltak ellen alkalmazott értelmező rendelkezéseire: „védett övezet: a közterületnek az e törvényben . . . meghatározott azon része, ahol a prostituált a szexuális szolgáltatásra nem ajánlkozhat fel, szexuális szolgáltatást nem nyújthat”³³. A törvény nem fogalmazza meg a tilalmat magát, az idézett értelmező rendelkezés nyelvtanilag pusztán utal a tilalom léteire. Egy olyan tilalom alapján fosztanak meg szabadságuktól tehát prostituált nőket évekre Magyarországon, amelyet törvény nem mond ki, csak feltételez.

Büntetőtörvényi és eljárásjogi akadályok

A Büntető Törvénykönyv további számos paragrafusa, és ehhez szorosan kapcsolódóan a büntetőeljárásról szóló törvény számos rendelkezése szenved a nők jogvédelmét akadályozó hiányosságtól, melyeknek részletes áttekintésére csupán egy kifejezetten erre irányuló nagyobb tanulmány keretében lenne mód. Itt annyit tudunk megállapítani, hogy úgy a Btk, mint a Be. tekintetében számos rendelkezés módosítását, és kiegészítését látjuk szükségesnek ahhoz, hogy a nők elleni erőszak tipikus változatainak szankcionálását legalább jogszabályi szinten megoldottnak tekinthessük.

Az áldozatvédelem és a nőjogi szolgáltatások hiánya

Mindegyik fenti bűncselekményre érvényes, hogy a nyomozó hatóságok továbbra sem kapnak semmilyen rendszeres képzést arról a speciális tudásról, amely ezeknek a nyomozásához szükséges volna. Nincs érdemleges áldozat- illetve tanúvédelmi politika, amely az ilyen bűncselekmények áldozatainak védelmét szolgálná. A létező, egyébként súlytalan, komolyan a rendőrség és a bíróság által sem vett áldozat- és tanúvédelmi jogszabályok nem megfelelőek, nem veszik figyelembe a nők és gyerekek által megélt valóságot, és a nők elleni erőszak jellemzőit. Az egyetlen, bántalmazást vagy szexuális abúzust átélt gyermekek kihallgatására szolgáló speciálisan kialakított szobát, amely Magyarországon rendelkezésre állt, az utóbbi két évben tudomásunk szerint elvétve használták. A gyermekek elleni szexuális erőszak eseteiben az áldozat kihallgatását nem szokás magnóra vagy videóra venni. Az egyetlen általunk ismert esetben, ahol a vallomásról videofelvételt készítettek, homoszexuális férfiak ellen folyt eljárás a Btk. diszkriminatív 199. §-a alapján, mivel a gyanúsítottak a 17 éves fiú sértettekkel kölcsönös beleegyezésen nyugvó szexuális kapcsolatokat létesítettek.³⁴ Ellenben az óvodás korú kislányok elleni igen súlyos abúzus-esetekben az áldozatok elmondásait a szakértők jellemzően csak szelektíve, prekoncepcióik alapján rögzítik írásban. Az ilyen esetekben hiába kéri az anyák a szakértőket a kislány vallomásának rögzítésére, a szakértő ezt saját belátása alapján nem végzi el. E kihallgatásokon a szakértő és a kislány négy szemközt van, az anyákat nem engedik be. Olyan esetet is ismerünk, ahol az 5 éves kislány elleni éveken

keresztüli erőszakot a pszichológus szakértő egy tíz perces vizsgálat alapján minősítette fantáziaszüleménynek.³⁵

Az áldozatvédelmi civil szervezetek negligálása

Azokat a civil szervezeteket, amelyek kifejezetten a nők elleni erőszak áldozatainak nyújtanak direkt szolgáltatásokat, az állami pályázatokon az elmúlt négy évben gyakorlatilag egyáltalán nem, azt megelőzően pedig csak szerény mértékben támogatták. Ugyan létezik egy a rendőrséggel együttműködő, az ország egész területén működő, általános áldozatvédelmi civil szervezet, ám annak munkatársai sem a nemi alapú erőszak áldozatainak képviselőjére nincsenek kiképezve, sem azt nem tudják, hogyan képviseljék ezt az ügyet a kormánysszervekkel való tárgyalásaikon.

Nővédelmi intézmények hiánya

Az Egyezmény második cikkének c) pontjában foglalt intézmények nem jöttek létre. Ha pusztán a családon belüli erőszak kérdéskörét tekintjük: Magyarországon egyetlen olyan állam vagy önkormányzat által fenntartott vagy támogatott menedékház sincsen, amely bántalmazott nők számára lenne kialakítva. Nincsen továbbá a hajléktalanellátás keretében működő anyaothonokban – melyek lakóinak többsége bántalmazás elől menekült nő és gyermekeik – sem semmiféle szolgáltatás bántalmazott nők számára.

Az Igazságügyminiszter és a Belügyminiszter legújabb nyilatkozataikban hangsúlyozzák a bűnmegelőzési törvényre vonatkozó tervezet sürgős kidolgozását. Nyilatkozataikban azonban a nők elleni erőszak egyik formája sem jelenik meg speciális témaként.³⁶

Javaslataink

Mindezek fényében az Egyezmény második cikkében foglalt kötelezettségek teljesítése érdekében – az Alkotmány 36.³⁷, 66. és 70/A. §-aira is tekintettel – a következő intézkedéseket, jogszabályokat, eljárásokat, intézményeket és egyéb rendelkezéseket látjuk szükségesnek:

- (a) Az egyoldalúan a munkaügyi diszkriminációra koncentráló nőpolitika helyett javasoljuk, hogy a női jogok összes területét integrálják az Egyezményből az államra háruló feladatok megfelelő elvégzése érdekében. A feladatok volumene és szerteágazó volta önálló Nőminisztérium létrehozását teszi szükségessé. A Nőminisztérium létrehozásáig is szükséges azonban a kormányzati nőpolitikának a Munkaügyi Minisztérium Esélyegyenlőségi Főigazgatóságának egyik alosztályaként való beosztása helyett önálló, a Miniszterelnöki Hivatal alá tartozó főosztályként való elhelyezése.

- (b) Speciális nőügyi felelős kinevezése megfelelően magas szinten minden olyan minisztériumban, melynek tevékenysége kapcsolódik a nők jogainak, ill. az antidiszkriminációs politikáknak a megvalósításához – különös tekintettel a 6. sz. Általános Ajánlás 1. (a-c) pontjaiban foglaltakra.
- (c) Komplex jogalkotás a családon belüli erőszak leküzdése érdekében. Különösen szükséges a nők elleni erőszak különböző, jelenleg nem szabályozott formáinak tilalma.
- (d) A 2174/1997. sz. Kormányhatározatban foglalt cselekvési program megvalósítása.
- (e) Antidiszkriminációs törvény alkotása, a diszkrimináció szankcióinak pontos meghatározásával.
- (f) Teljesen át kell alakítani a Büntető törvénykönyvnek a szexuális bűncselekményekkel foglalkozó, rendkívül elavult fejezetét, a gumiszabályoktól hemzsegő rendőrségi törvényt, a nőket hibáztató abortusztörvényt.
- (g) A prostitúció olyan, gyökeresen új szabályozása, amely a New Yorki egyezményvel valóban összhangban a prostitúció áldozatainak védelmét, társadalmi reintegrálását, a kerítők, kényszerítők, szervezők és kliensek megbüntetését tekinti feladatának.
- (h) Hathatós intézkedések annak érdekében, hogy az elszegényedett régiókból származó lányoknak és fiatal nőknek ne a prostitúció legyen az egyetlen esélye a jövedelemszerzésre.
- (i) A prostitútor maffia eltökélt üldözése. A jelenleg de facto szabadon működő bordélyházak felszámolása.
- (j) Azon törvények módosítása, amelyek elavultak, illetve a nők sajátos problémái iránti érzéketlenségük folytán akadályozzák a nők jogérvényesítését, és ezzel diszkriminációt eredményeznek, például a Büntető törvénykönyv, a polgári perrendtartásról szóló törvény, a családjogi törvény, a Munka törvénykönyve, Gyermekvédelmi tv., áldozatvédelmi és tanúvédelmi jogszabályok, büntetőeljárás törvény, egészségügyi törvény, idegenrendészeti törvény, Polgári Törvénykönyv, actio popularis bevezetése.
- (k) Kötelező irányelvek és szakmai standardok kidolgozása (ahol lehetséges jogszabályok, ill. Legfelsőbb Bírósági irányelvek formájában) különösen a bíróságok, munkáltatók, a rendőrség, az egészségügy, a gyermekvédelmi hatóságok, és a családokkal foglalkozó szolgálatok részére.
- (l) Mindezen törvények átfogó háttértörvényének megalkotása, amely alkalmas arra, hogy esetleges törvényi hiányosság esetén kitöltse az egyes törvényekben található joghézagokat (svéd modell).
- (m) Az élet és testi épség védelmét szolgáló intézmények megteremtése illetve fejlesztése az azonnali intervenció biztosítása érdekében.

- (n) A szakemberek intézményes képzése, illetve a diszkriminációval, a nők alapvető emberi jogával, a nők elleni erőszakkal, a családon belüli erőszakkal kapcsolatos oktatás intézményes, folyamatos – alaptananyagba foglalt – bevezetése a szakembereket (elsősorban jogászok, pszichológusok, orvosok, rendőrök, pedagógusok, szociális munkások) képző intézményekben (egyetemi, főiskolai karokon).
- (o) Általános tájékoztató és felvilágosító kampányok koncepciójának kidolgozása, kivitelezése.
- (p) A diszkriminációt vagy diszkriminációt eredményező gyakorlatot elszenvedetteknek – arra képzett jogászok által – nyújtandó ingyenes jogi képviselő támogatása, nemzeti ingyenes info vonal fenntartása.
- (q) Külön tájékoztató, felvilágosító, jogvédő program a nők és lányok elleni erőszakkal, szexuális kihasználással a roma kisebbségen belüli visszaszorítására.
- (r) A fenti feladatokat végző civil szervezetek tapasztalatainak hasznosítása, a szervezetek munkájának állami forrásokból történő támogatása és fejlesztése.
- (s) A Nemzeti Mechanizmus megfelelően szabályozott részletes kialakítása, költségvetésének biztosítása és számonkérhetőségének biztosítása.
- (t) A nők elleni diszkrimináció és erőszak valamennyi formája esetén az elkövetőt fenyegetse jelentős pénzbüntetés illetve kártérítési kötelezettség. A legsúlyosabb elkövetési formák automatikusan vonjanak maguk után törvényben szabályozott fix összegű fájdalomdíj-fizetési kötelezettséget. Az erőszakos illetve emberi méltóság elleni bűncselekményekkel okozott kár megtérítése iránti eljárást egyszerűsítsék le.
- (u) A civil jogvédő és érdekvédő szervezetek státuszának törvényi szabályozása.

A fenti intézkedések véleményünk szerint akár egy kormányzati ciklus alatt is megvalósíthatók, a listát nem tekintjük pusztán elméleti óhajgyűjteménynek. A folyamat elindításához rengeteg tapasztalat, színvonalas szakmai anyagok, hozzáértő szakemberek állnak rendelkezésre számos hazai és külföldi civil és állami intézményben. A fenti felsorolás tehát nem jelenti azt, mintha mindezeket a programokat az államnak, a minisztériumoknak vagy a Nőképviselői Titkárságnak kellene megvalósítani. A feladatok kijelölésétől kezdve, a politikák és törvényjavaslatok kidolgozásán át, az egyes programok megvalósításáig az állami szerveknek csupán a finanszírozást, pályáztatást, koordinálást és ellenőrzést, a jogszabályok kodifikációját kellene ellátnia. Kivétel ez alól a minisztérium létrehozása, illetve a minisztériumi biztosok kinevezése. Mindezen feladatok végrehajtása során természetesen figyelembe kell venni azokat a nemzetközi (ENSZ, Európai Unió, Európa Tanács idevonatkozó egyezményei, ajánlásai, irányelvei) dokumentumokat, amelyek Magyarországra nézve kötelezőek. Fel kell hagyni azzal a mindeddig kormánygyakorlattal, amely a nőjogi nemzetközi egyezményeket utópisztikusukra hivatkozva csupán formálisan kezeli. Felhívjuk a kormányt, hogy az egyezmények betűit, és különösen a szellemiségüket vegye komolyan, és ültesse át a gyakorlatba.

3. Cikkely: Emberi jogok és alapvető szabadságjogok érvényesülése

Mint azt részben már fentebb kifejtettük, véleményünk szerint Magyarországon a nők alapvető emberi jogai, alapvető szabadságjogai nem érvényesülnek megfelelően. A hiányosság mind jogalkotási, mind jogalkalmazási területen, valamint megfelelő intézményi háttér terén is jelentős.

A nők alapvető biztonságát a magánszférában a hatályos Btk. és Szabálysértési törvény, ill. ezek eljárási törvényei, valamint a kapcsolódó polgári eljárásjogi szabályok nem tudják garantálni. Egyes kutatási adatokból, a NANE Egyesület segélyvonalára érkező hívások adataiból, valamint a Habeas Corpus Munkacsoport jogsegélyszolgálatának tapasztalataiból arra következtethetünk, hogy a nők jogainak érvényesülését intézményi szinten gátolja a hatályos jog illetve annak hiányos volta. A törvények számos hiányosságtól szenvednek, s ezek nagy részére az elmúlt 8 év kormányzatainak figyelmét civil szervezetek, kutatók és szakemberek fel is hívták. Ezek a hiányosságok jelentős hátrányokat okoznak a nők mozgásszabadsághoz, testi önrendelkezéshez, emberi méltósághoz, fizikai biztonsághoz, jogvédelemhez és jogorvoslathoz, munkavállaláshoz, és egyéb alapvető szabadságokhoz való jogaira nézve. A kormányzat részéről a problémák felvetésére adott válasz többnyire a hallgatásban merül ki, ritkább esetben pedig a szabályozás módosítása szükségességének elismerését, de különösen a problémák komplex kezelését tagadó kormányzati válaszok születnek, amelyek rendre statisztikailag megalapozatlan (és igazolhatatlan) állításokra (mondhatnánk közmondásokra) hivatkoznak. Erre vonatkozóan számos dokumentum, ill. konferenciákon, szemináriumokon, interjúkban és személyes beszélgetéseken elhangzott vélemény áll rendelkezésünkre. A nyilatkozók magas rangú minisztériumi és rendőrségi tisztviselők, elismert mentálhigiénés szakemberek.

Az Országos Rendőr-főkapitányság gondozásában megjelenő Zsaru Magazin című hetilap rendszeresen hírt ad olyan halálesetről, amely családon belüli erőszak eredménye. Az újság rendre úgy állítja be ezeket az eseteket, mint amelyek elkerülhetetlenek, és a családon belüli „konfliktusok”, „verekedések”, „szerelemfélézés” stb. eredményei. A megölt barátnőket és feleségeket rendszeresen a „nője” vagy „asszonya” jelzőkkel illetik.³⁸ Egy, a nő élettársát agyonverő férfi az újság megfogalmazása szerint „seprűnyéllel folytatta a puhítást”³⁹ A prostitúcióról vagy pedofiliáról szóló cikkek mellett gyakran találni „illusztráció” feliratú, tehát utólag, az újság kedvéért készített felvételeket, melyeken felhúzott szoknyájú kislány, vagy egyetlen csipkebugyit viselő nő van lefényképezve. A Habeas Corpus Munkacsoport

vezetője 2000-ben egy publicisztikában megbírálta a Zsaru cikkíróinak előítéletességét, illetve a cikkekben bemutatott eseteknek a nők elleni rendőrségi diszkriminációról árulkodó voltát⁴⁰. A Zsaru reakciója erre abban merült ki, hogy mintegy fél éven keresztül lényegében nem közöltek családon belüli feleséggyilkosságról szóló tudósítást, ellenben annál több olyan esetről közöltek cikket, ahol a bántalmazott nő vagy gyerek ölte meg a bántalmazó férfit – az előzmények a cikkekben többnyire nem nyertek kellő megvilágítást, áldozatként a férfit mutatták be. Később változatlan hangnemben újakezdték a női áldozatokat sértő cikkeket.

Hasonló a helyzet a családon belül elkövetett szexuális visszaélésekkel kapcsolatban is. A Zsaru magazin – ismételten hangsúlyozzuk, a Belügyminisztérium országos szervének újságjáról van szó – 2002/15. számának címlapja és 54. oldalán található cikke a 11 éves incestusáldozatot örömlánynak nevezi. A cikkíró így ír az apáról: „Annyi *becsület* azért volt benne, hogy a kislányt nem ő avatta be, hanem egyik barátjára bízta.” (kiemelés tőlünk).

A Zsaru magazint részben rendőröknek, részben a nyilvánosságnak írják. Nehéz megbecsülni, milyen kártételt okoz a hivatalos rendőrlap előítéletes bulvár-hangvétele a rendőröknek az áldozatokkal szembeni – amúgy is kritikán aluli – attitűdjeiben. Nem áll rendelkezésünkre olyan információ, amely szerint a rendőrség felső vezetése kevésbé lenne tele nőgyűlölő előítéletekkel, mint az Országos Rendőr-főkapitányság hetilapja.

A nemi erőszak nyomozását rendőrtiszt-hallgatóknak oktató tankönyv pl. „A koholt feljelentésekről” címmel három oldalas alfejezetet szentel annak, hogy elmagyarázza, miért szoktak hazudni a nők a nemi erőszak feljelentésekor.⁴¹ A tananyag szerint:

A feljelentések, a panaszfelvétel során figyelni kell az olyan körülményekre, melyek a koholt feljelentés gyanúját keltik. Ezeket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a bűncselekmény elkövetése és a feljelentés megtétele között hosszabb idő telt el, kivéve, ha ezt elfogadható indok támasztja alá, például, a sérülés súlyossága,
- a panasz megtételekor több ellentmondás, életszerűtlen állítás szerepel, és ezekre azonnal nem kapunk megnyugtató választ,
- azonos elkövető – a sértett állítása szerint – már többször is elkövette a cselekményt, de csak az utolsó eset alkalmával tesz feljelentést,
- ha a sértett személyi körülményei (életvitele, magatartása, megjelenése) arra enged következtetni, hogy anyagi ellenszolgáltatásért (is) szokott közöszülni.

Nemzetközi adatok szerint szexuális bűncselekménynél a hamis feljelentések száma 1-2% körül van. Magyar adat nem ismeretes, s nincs okunk feltételezni, hogy hazánkban másképp lenne, különösen ha figyelembe vesszük az áldozatoknak az eljárás alatti reviktimizációját – ami a fenti idézetből kiolvasható rendőri szemlélet folytán szinte szükségszerű. Ugyanaz a tankönyv csupán anekdotikus szinten jelzi, hogy helyes ha az áldozatot nő hallgatja ki, mert „nő és nő általában bizalmasabb egymással!”⁴². Nem szól a könyv arról, hogy szükséges lenne ilyen bűncselekményeknél olyan nyomozókat alkalmazni, akik képzetek a nők elleni erőszak témájában. Természetesen arról sem szól, hogy ilyen nyomozók nincsenek. Nem tesz említést a tankönyv arról sem, hogy a nemi erőszak esetinek túlnyomó részét hozzátartozó/ismerős

követi el, a bűncselekmény jellegzetességeit ábrázolva figyelmen kívül hagyja a családon belüli elkövetést. Sőt, a bosszúból tett feljelentés a szerző szerint „az elhagyott »kedvesre« jellemző”.⁴³

A kormány hozzáállása

Az Igazságügyminiszter egy ellenzéki képviselő írásbeli kérdésére 2000-ben úgy nyilatkozott, hogy a családon belüli erőszak külön törvényi tényállásban való elismerése pozitív diszkriminációt valósítana meg, s ez „olyan dogmatikai törést okozna a törvény rendszerében, amely nem kívánatos”, továbbá ez nem eredeztethető Magyarországnak semmilyen nemzetközi kötelezettségéből.⁴⁴ Ugyanakkor volt rá eset 2001-ben, hogy az igazságügyminisztériumhoz forduló, családon belüli erőszakot elszenvedett, s kilátástalan helyzetű ügyfelet a minisztérium a NANE Egyesülethez irányította, az Egyesülethez írott kísérőlevél szerint „szíves segítségnyújtás végett”.⁴⁵ Amikor egy állampolgár az Igazságügyi Minisztériumhoz fordul, általában olyan választ kap, amelyben röviden ismertetik a jogorvoslati lehetőségeket. Az, hogy a kérelmezőt tájékoztatás helyett elirányították, arról árulkodik, hogy a Minisztériumban is tudják: a jogszabályok és hatóságok nem alkalmasak az áldozat megvédésére.

A nem-magánszférában elszenvedett jogsértések orvoslása sincs jobb helyzetben.⁴⁶

A szexuális zaklatás és a fenyegető zaklatás (stalking) tényállásainak büntető-törvénykönyvi hiányáról már szóltunk, a prostitúció és nőkereskedelem témáját az Egyezmény 6. cikkével kapcsolatban elemezzük.

Különösen érdekesnek találjuk a Kormányjelentés hivatkozását a tanácsadó és jogsegélyszolgálatokra, mivel az állam ezek finanszírozásában semmilyen szerepet nem vállal (lásd a 24. oldalon). Elismerve a családsegítő szolgálatoknak, valamint az áldozatvédelmi program képzési projektjeinek fontosságát, le kell szögeznünk, hogy a családon belüli erőszak, ill. a nők elleni erőszak egyéb formáinak elszenvedői jogsegélyszolgálataink tapasztalatai szerint változatlanul nem kapnak még az elégségest megközelítő szolgáltatást vagy segítséget sem a családsegítő szolgálatoktól vagy a rendőrség áldozatvédelmi illetékeseitől. A képzési programoknak ehhez, mint fentebb kifejtettük, folyamatosnak, intézményesnek, és kötelezőnek kellene lenniük, és rendelkezniük kellene a megfelelő jogszabályi háttérrel, amelyet a kiképzett szakemberek alkalmazni tudnak, ill. amelyre ügyfeleik érdekében hivatkozhatnak.

Az Egyezmény 6. cikkében, és ehhez kapcsolódóan különösen a 12. 19, 21 és 24. sz. Általános Ajánlásban foglaltak teljesítése, a hatékony nemzeti mechanizmusok kiépítése Magyarországon egyáltalán nem tekinthető megoldottnak, de lényegében még elkezdettnek sem. Hazánkban ugyanis még a probléma valóságának elismerése sem történt meg azon a szinten, amely a jogsérelmet szenvedett nők számára bármilyen érzékelhető eredményt hozott volna.

Egy konkrét eset

A hatóságok igen súlyos nők és lányok elleni erőszak-eseteket is ignorálnak. Számos áldozat tapasztalja azt, hogy őt a hatóságok, orvosok, szociális munkások, stb. értelmileg csökkent értékűnek tartják, ha beszámol a bántalmazásokról és azokat nem tudja „alátámasztani” látványos sérülésekkel, például szúrt sebekkel. Állításainkat alátámasztandó álljon itt egy eseteírás:

Szántó Imréné Béres Mária esete, Öcsöd község

A volt férje által 1998 óta súlyosan bántalmazott, 100%-osan gerincrokkant, mozgásképtelen nő a bántalmazások miatti eljárásokban többször is kérte a bíróságot, hogy ha az ő meghallgatása szükséges, a bíróság menjen ki a lakására, vagy gondoskodjon a beszállításáról, mivel csak mentőautóval, vákuum-ágyon fuvarozható. A bíróság egyetlen esetben sem volt hajlandó ezt megtenni, elvárták az áldozattól, hogy fájadjon be önerőből a bíróságra, vagy fogadjon ügyvédet, noha az eljárási törvények lehetővé teszik, hogy a bíróság házhoz menjen.⁴⁷

A rokkantnyugdíjból élő nő a ház közös tulajdonának megszüntetése, tehát a szétköltözés iránt a bírósághoz fordult, s pártfogó ügyvédet kért, mivel mozgásképtelensége miatt nem tud intézkedni. A bíróság által kirendelt pártfogó ügyvéd felhívta a nőt, s közölte vele, hogy pénz nélkül semmit nem fog tenni. Az áldozat ennél fogva a polgári per elindításához szükséges dokumentumokat sem tudja beszerezni.

A nőt egy alkalommal rendőrtiszthelyettes fia is bántalmazta: kicsavarta anyja nyakát, úgy, hogy elájult. A nő feljelentést tett, ami a rendőrségen állítólag eltűnt a fénymásolóban, eljárás ezért nem indult. A nő panaszt tett a belügyminiszternél, választ a miniszter helyett a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság Titkárságától kapott: „... A családjukban fennálló viszonyok, körülmények jobbítására, megváltoztatására a rendőrségnek nincsenek jogszabályi feltételű lehetőségei. Ifj. ... r. törm. [értsd: rendőr törzsőrmester] munkájával, szakmai tevékenységével felettesei elégedettek, sem szolgálati idejében, sem magánéletében nem merült fel olyan magatartás, mely kifogásolható lenne.” A választ megfogalmazó rendőr alezredes szerint tehát a gerincrokkant anya nyakának hátracsavarása vagy nem merült fel, vagy nem kifogásolható.

A nyomozás eltussolása miatt a nő az ombudsmanhoz is fordult. A dr. Polt Péter (akkor, 1999-ben ombudsman-helyettes, jelenleg legfőbb ügyész) nevében írt válasz: „Sajnos külső segítséggel a családi konfliktusokat megoldani nem lehet. ... ebben csak az érintettek – férje és fia – tudnak segíteni”.

A bántalmazó volt férj cselekményeit a hatóságok eleinte „könnyű testi sértésnek”, azaz nyolc napon belül gyógyulónak titulálták, ami csak magánvádas eljárásban tárgyalható a bíróságon. A nőről a bántalmazások után felvett *lát*leletek mindig csak hámsérüléseket rögzítettek – ennek ellenére ő különböző belső vérzésekkel rendszeresen hónapokra kórházba került a verések után.

Szervezeteink fellépésének hatására az ügyészség vádat emelt „védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett súlyos testi sértés kísérlete” címén, mire a sokszori erőszak elkövetését elismerő bántalmazót a kunszentmártoni bíróság – az ügyészség javaslatára – próbára bocsátotta, azaz nem szabott ki ellene büntetést, noha a törvény

szerint cselekményei egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők. Az erőszak-elkövetőt a rendőrség soha nem vette őrizetbe vagy állította elő.

A nőnek 2002. tavaszán azt tanácsolta Öcsöd község családsegítő szolgálata, hogy vegye rá volt férjét, járjon el vele párterápiára, hogy „segítsen” neki kilábalni alkoholizmusából. A családsegítőben tisztában vannak azzal, hogy az áldozat és a bántalmazó közti házasságot 1999-ben már felbontották, s hogy a bántalmazó a szétköltözést azzal akadályozza, hogy nem hajlandó eladni a közös házat, elkergeti a vevő-jelölteket.

A bántalmazó egy alkalommal a nő apját is megverte. Az idős após egy éven belül elhunyt a verés helyén keletkezett rákos daganata következtében. A bántalmazót emiatt is csak „könnyű testi sértés” címén állították bíróság elé.⁴⁸

4. Cikkely: A pozitív diszkrimináció megvalósítása átmeneti intézkedések keretében

A pozitív diszkrimináció, a pozitív programok, és a hátrányok leküzdését elősegítő programok körül Magyarországon bizonyos fogalmi zavar figyelhető meg. A pozitív diszkrimináció továbbá történelmi okoknál fogva mint kvótarendszer él a köztudatban, ami megnehezíti társadalmi elfogadottságának elősegítését. A fogyatékkal élőkkel, ill. a nemzeti etnikai kisebbségekkel (főként a romákkal) kapcsolatos legújabb intézményi -és jogfejlődés e téren talán változást hoz majd. Tény azonban, hogy a nőkkel kapcsolatos hátrányok kiegyenlítését célzó felvetések általában sem a társadalomban, sem a törvényhozók körében nem találnak nagy támogatásra.

Számos informális és hivatalos fórumon hangzik el, hogy a nők nem „akarnak”, vagy „természetüknél fogva nem alkalmasak” a közéleti szereplésre, politikusi pályára, vezető beosztásokra, stb. Eddig egyetlen hivatalos fórum soha nem ismerte el, hogy a nők elleni erőszak különböző formái (családon belüli erőszak, nemi erőszak, incestus, prostitúció, szexuális zaklatás, stalking) a diszkrimináció formái volnának, valamint hogy ezek közvetlenül (a jogorvoslathoz jutás valós hiányában), és közvetve is (az egyénre gyakorolt fizikai és lelki hatásuknál fogva) hozzájárulnak az esélyegyenlőtlenséghez; és mint ilyen, a pusztán esélyegyenlőség biztosítása érdekében pozitív intézkedések megtételét teszik szükségessé.

A pozitív diszkrimináció lehetőségét a Kormányjelentés és a Kormányzati Válaszok is leszűkítették a foglalkoztatás körüli kérdésekre. Ez nem áll összhangban az Egyezmény 4. cikkével, és az Általános Ajánlások közül többekben foglaltakkal⁴⁹. A pozitív diszkriminációnak ilyen szűk értelmezése vezethet pl. ahhoz, hogy az előző igazságügyi miniszter tagadta a családon belüli erőszakot szabályozó törvény szükségességét arra hivatkozással, hogy az pozitív diszkriminációt valósítana meg, amit pedig az Európai Unió nem vár el Magyarországtól.⁵⁰

Magyarországon tudomásunk szerint nincsen semmilyen államilag támogatott vagy az állam által kezdeményezett olyan intézkedés, amely akár a kormány tagjai körében, akár a közélet más területein szereplő nők arányait igyekszik növelni. A Kormányzati Válaszok 7. pontjában erre a kérdésre nem találtunk választ.

1998-ban az összes polgármesterek száma 3.138 volt, ebből 397 nő (12,6%). Az 1998-as önkormányzati képviselőjelöltek száma 101.490 volt, ebből 24.026 volt nő (23,6%). A

parlamentari képviselőjelöltek és a női parlamentari képviselők aránya tartósan 10% alatt van. Kivétel ez alól a MSZP frakciója, melynek a 2002. évi választásokra elfogadott saját kvótája szerint a női képviselőjelöltek aránya 20%. Az MSZP bejutott képviselőnőinek aránya ennek ellenére is csak 13% (23 nő a 176 képviselő közül).

Közvéleménykutatási adatok szerint a felsőfokú végzettségű nők 3%-a ért egyet azzal, hogy a nők a férfikkal azonos eséllyel rendelkeznek a munkához jutásban. A felsőfokú végzettségű férfiaknak is csak 6%-a gondolja, hogy egyenlők az esélyek. Ez a vélemény az iskolai végzettség csökkenésével erősödik, de a nyolc általánost végzett férfiak körében is csupán 21% gondolja egyenlőnek az esélyeket.⁵¹

A Kormányzati válaszokban foglalt adatokkal kapcsolatosan⁵² (a nők viszonylag magas száma közszolgálati vezető pozíciókban) két észrevételt tartunk fontosnak:

- Az adatok nem eléggé árnyaltak, nem kapunk például képet belőlük arról a tényről, hogy a vezető köztisztviselő nők tipikusan a „női szférákban” tevékenykednek, amelyeket a kormányzat és a közélet egyaránt a kevésbé fontosak közé sorol.
- Nőmozgalom és nőpolitika hiányában a közéletben tevékenykedő nők nem képviselnek specifikusan női érdekeket és általában nem is törekednek erre. Szokás például gyakran emlegetni a bírónők nagy számát, és ebből azt a következtetést levonni, hogy a válópereknél „mindig a nők járnak jól”. Ezt azonban semmilyen adat nem támasztja alá, saját ügyféllátási tapasztalataink pedig arra engednek következtetni, hogy a női bírók általában véve semmivel sem érzékenyebbek a nők problémáira, mint férfi kollégáik.

Választási üzeneteiben a jelenlegi kormány igyekezett megszólítani a nőket, de ennek nyomai a Kormányprogramban már nem szerepelnek konkrétan. Lamperth Mónika, a jelenlegi kormány egyik akkori képviselőjelöltje, azóta belügyminisztere március 8-án a Nőnap alkalmából adott internetes interjújában⁵³ a hátrányos megkülönböztetés elleni védelem négy fő területét jelölte meg:

- kvótarendszer bevezetése a választott testületekben való részvétel biztosítására,
- a nők elleni erőszakkal, a családon belüli erőszakkal szembeni fellépés,
- a nemekre vonatkozó sztereotípiákkal szembeni fellépés az oktatás, a reklámok és a média vonatkozásában,
- a juttatások és támogatások egyenlő elosztása függetlenül attól, hogy a támogatandó gyermek szülei élettársi vagy házastársi kapcsolatban élnek.

A kormányprogram ebből csak a családoknak járó juttatások területét taglalja, s igen szűkszavúan, a nők mint áldozatok néven nevezése nélkül annyit közöl: „Fordulatra törekszünk a gyermekekkel szembeni visszaélések, a családon belüli és kívüli erőszak megfékezésében, a korszerű védelem és segítségnyújtás intézményesítésében.”

Összefoglalva tehát:

- (a) Az Alkotmánybíróság 7/1998-as határozatával kapcsolatban feltett, pozitív akciókra vonatkozó kérdésre adott kormányzati választ⁵⁴ nem találjuk kielégítőnek.
- (b) Az átmeneti intézkedéseket előíró szabályok alkalmazását véleményünk szerint számos ok indokolná, nem kizárólag munkaügyi szempontból, hanem pl. a nők közéleti szerepét,

döntéshozó szervezetben való arányos képviseletét, a nők alapvető emberi jogainak érvényesülését elősegítő támogatások kidolgozását illetően is.

- (c) Szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a nők alapvető emberi jogainak (biztonság, jogvédelem) biztosítását szolgáló szabályokat semmiképpen nem tekintjük csupán átmeneti intézkedésekkel megoldandó és megoldható feladatoknak: azt sürgős és hosszútávra hatályba lépő törvényalkotási és jogalkalmazói feladatnak tekintjük.

5. Cikkely: Előítéletek és nemi szerepek

Tudomásunk szerint semmilyen állami intézkedés vagy program nem irányul a hagyományos nemi szerepek megkérdőjelezésére. Különösen nem irányul ilyen program a nőket kényszerpályára állító, elnyomó tendenciák kiszűrésére. Súlyos problémának látjuk, hogy a Kormányjelentésnek az 5. Cikkellyel kapcsolatos pontja a demográfiai nehézségekre hivatkozik, mint ami a kormány szerint gátja a nőkkel szembeni előítéletek felszámolásának. Hamis ez a beállítás, hiszen a nők a férfiakkal egyenrangú polgárokként is kívánnak gyereket szülni. Amikor a magas válási arányokról szomorúan megemlékező adatokat olvassuk – szinte bármely szakember írta is le azokat –, szinte soha nem kerül említésre az a tény, hogy az elvált nők 57%-át verte a volt férje.⁵⁵

Az Egyezmény 5. cikkének b. pontjában foglalt feladatok megvalósítását a Nemzeti Családpolitikai Konceptió az anyai szerep elvi és gyakorlati fontosságának megerősítésével látta elérhetőnek, anélkül azonban, hogy az apaszerep fontosságának elméleti deklarálásán túlment volna.

Az iskolai tankönyvek sztereotip nemi szerepeket ábrázoló modelljeiben jelentős változást nem láthatunk. Nincs tudomásunk azonban semmilyen állami programról, amely a tankönyvek, egyéb fiataloknak szánt oktatóanyagok vagy államilag támogatott ifjúsági programok ilyen szempontú szűrését végezné. A Nemzeti DADA Program (kifejezetten az ifjúságot veszélyeztető tényezőkkel – dohányzás, alkohol, kábítószer, stb. – kapcsolatos iskolai kiegészítő képzési program) képzési anyaga kifejezetten nemi alapú előítéleteket, nőkre nézve hátrányos sztereotípiákat tartalmaz.

A „Családon belüli erőszak” c. leckében például:

Mit gondoltok, hogy milyen okok vezetnek oda, hogy ilyen erőszakos cselekedetek forduljanak elő egy családban?

- Társadalmi okok: munkanélküliség, anyagi, pszichikai okok.
- Alkoholista életmódot folytató és kábítószerfogyasztó szülő.
- Rossz családi légkör: elvált szülők, csonka család.
- Idegen házastárs: pl. nevelőapa megjelenése.
- Bűnözői magatartás, fokozott agresszivitás.⁵⁶

Az „Amikor a felsősök előtt állsz” című, a rendőroktatóhoz szóló részben:

Ebben a korban a **lányok** általában érettebbek, s követhetetlenül zűrzavaros lelki életet élnek. Egyik pillanatban kacag, gúnyolódik, másik pillanatban sír, megsértődik, aztán újra hangulatot vált, és kezdődik minden előről.

A **fiúk** idétlenek, tetszeni akarnak, durvák és kedvesek. Nem problémáztatnak sokat, szerintük az élet jóval egyszerűbb, mint ahogy a lányok látják. Ez az első szerelmek, az elpirulások kora, a férfi rendőrök jó, ha vigyáznak, a **lányok fele beleszeret**. [sic!] (Ezt tudni kell kezelni!) ... Tetteiktől, gondolataiktól a racionalitás távol áll, szinte kizárólag emocionálisan élik meg a mindennapokat, fájdalommal és boldogsággal.⁵⁷

Összefoglalva:

Nem látjuk konkrét nyomát a nőket a társadalmi életből kirekesztő, a nőket kizárólag szexuális tárgyként vagy anyaként kezelő, és a nők társadalmi részvételét akadályozó nemi sztereotípiák lerombolására tett állami kísérleteknek. Reméljük, hogy a Kormányjelentésben jelzett kutatás megfelelő eredményeket hoz majd, de szükségesnek tartjuk az ezzel kapcsolatos programok pontosabb meghatározását és kidolgozását annak biztosítására, hogy a „családi életre nevelés” nem főként a lányoknak az anyaságra és a családösszetartó szerepére irányuló meggyőzésből áll majd. A nemi sztereotípiákat romboló programok egyelőre mutatkozó hiánya a nők társadalmi szerepvállalásának megnehezítésén kívül nagyban hozzájárul a lányok és a nők jogvédelemhez hozzáférésben való hátrányához is. Ezen programok hiányával a fiúk és a férfiak is sokat veszítenek, mivel nem kapnak pozitív mintákat a nők emberi méltóságának, önrendelkezésének tiszteletben tartására, munkájuk értékelésére.

6. Cikkely: Prostitúció és nőkereskedelem

A 28–30. oldalakon már rámutattunk, hogy a prostitúció magyarországi szabályozása formálisan is és a gyakorlatban is diszkriminatív a prostituált nőkkel szemben. A jelentést készítő szervezetek a prostitúciót természetesen nem egyenlő felek közötti üzleti megállapodásnak tartják, hanem a prostituált nőket megalázó, kizsákmányoló, megnyomorító, elnyomó, a nők elleni erőszakot intézményesítő, mélységesen patriarchális jelenségnek. Csak egy ilyen értelmezés lehet összhangban az Egyezmény 6. Cikkével:

6. Cikk

A Résztes Államok kötelesek minden megfelelő intézkedést megtenni, ideértve a jogszabályalkotást is, abból a célból, hogy elfojtsák a nőkereskedésnek és a nők prostitúciós kizsákmányolásának minden formáját.

Azért idéztük az Egyezmény 6. Cikkét, mert ez az a Cikke a CEDAW Egyezménynek, amelylyel a magyar kormányzat még formálisan sem látszik egyetérteni. Miközben az Egyezmény a nők prostitúciós kizsákmányolása *minden formájának elnyomásáról* beszél, addig a kormányjelentés a prostitúció *legalizálását* jelöli meg mint előremutató célt.

A belföldi nyilvánosságban rendszeresen elhangzik, hogy a Belügyminisztérium és számos politikus a bordélyházak engedélyezését tartja kívánatosnak. Budapest főváros önkormányzatának szocialista–liberális többsége a liberális főpolgármester kezdeményezésére már többször hivatalosan javasolta a kormányzatnak „Az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezményből” való kilépést. A prostitúció szabályozása 1998 óta folyamatosan visszatérő politikai téma. Ennek ellenére egyetlen politikai erő egyetlen olyan megnyilvánulása sem ismeretes előttünk, amely a nők jogaira hivatkozva ellenezte volna a prostitúció legalizálását, amely kiállt volna az említett Egyezmény illetve a CEDAW Egyezmény 6. cikke mellett.

A politikai és belügyminiszteri nyilatkozatokból az szűrhető le, hogy Magyarország egyelőre azért nem lépett még ki a New Yorki Egyezményből, mert az EU-hoz történő csatlakozás elősegítése érdekében a kormány olyan képet kíván festeni Magyarországról, miszerint itt tisztelnék az emberi jogokat, illetve az e tárgyú egyezményeket.

A magyar kormányzat a valóságban azonban nem fordít figyelmet a prostitúció áldozatainak jogaira.

A kormánynak nincs a prostitúció megelőzésére, az áldozatoknak a társadalomba való reintegrálására irányuló politikája. Mivel ezt lényegében a kormánynak a CEDAW-Bizottság kérdéseire adott válasza is elismeri, állításunkat csak röviden illusztráljuk néhány példával:

Nem ütközik törvénybe a férfi kliensnek 14–18 év közötti lánnyal pénzért folytatott szexuális aktusa. Általános jelenség, hogy az állami gondozásban nevelkedő 18 év alatti lányokat prostituálják illetve fiúk prostituálódnak.

A törvényi tilalom ellenére a rendőrség nemegyszer szemet huny a prostitúció szervezése fölött. Anekdotikus információk szerint Budapest belvárosában háborítatlanul működő bordélyházak találhatók, ahova férfi politikusok, rendőrvezetők is járnak. Hónapokon keresztül elérhetők bordélyházak pornográf képeket is megjelenítő, a „lányok” választékát megjelenítő honlapjai.

2000-ben Mogyoród község mellett a Forma-1 futamok idején önkormányzati engedéllyel működött egy bordély-camping. Erről már fennállása első napjaiban magasrangú belügyi vezetők azt nyilatkozták, hogy beleütközik a Büntető törvénykönyv 205. §-ába, s ezen az állásponton volt az Országos Rendőr-főkapitányság hetilapja, a *Zsaru* is. Ennek ellenére nem folyt eljárás a szervezők ellen, a rendőrség több napon keresztül asszisztált a bordély-camping körül a rendfenntartásban.

2000-ben az igazságügyminiszter egy parlamenti képviselő azon írásbeli kérdésére, mit kíván tenni a kormány a leánygyermek prostitúcióra *kényszerítése* ellen, azzal felelt:

... kiemelkedő jelentősége van a család morális hatásának, az iskola erkölcsi nevelésének, a vallás erkölcsi oktatásnak, valamint az egészséges társadalmi morál kialakulásának és hatásának.⁵⁸

A miniszteri válasz nem fejtette ki, hogy a miniszter álláspontja szerint kit kellene az erkölcsi, vallás erkölcsi oktatásban, nevelésben részesíteni: a gyermekprostituált áldozatot, a klienst vagy a kényszerítő prostitútorokat.

2000-ben a Nemzetközi Migrációs Szervezet nőkereskedelmet megelőző kampányt tartott Magyarországon (ebbe a NANE Egyesületet is bevonták civil partnerként a forróvonal üzemeltetésére). A kampányban partnerként fel volt tüntetve a Belügyminisztérium is. A partnerség azonban leginkább a retorika szintjén volt jelen: Az azóta is működő forróvonalra igen sok eltűnt nő hozzátartozója is telefonál. Tapasztalataik azt mutatják, hogy a Belügyminisztérium fennhatósága alá tartozó rendőrség állománya továbbra is teljesen tájékozatlan és képzetlen a nőkereskedelem témájában. A helyi rendőrség eltűntek bejelentésekor megkerülhetetlen fórum, külföldi valószínűsítés esetén a magyarországi Interpol iroda is csak akkor tud bekapcsolódni, hogyha helyi szinten eljárás indult. Az esetek egy nagy része sajnos éppen ezen az alapszinten akad el: a rendőrségi reakciók a passzivitástól agresszivitásig terjednek. Tipikus reakciók, melyekkel az információs vonalon találkoztunk: 1. A szülő/rokon elmondja a rendőrségen félelmeit, és az arra utaló jeleket, hogy a rokona nőkereskedők áldozata lett, és erre semmiféle rendőrségi aktivitás nem kezdődik meg. Sokszor a hozzátartozók nincsenek is tudatában, hogy elmondásuk semmilyen nyomot nem hagy, hiszen a rendőrségen nem világosítják fel őket arról, hogy milyen egy jegyzőkönyv, vagy egy

hivatalos bejelentés/feljelentés. 2. Az ügyeletes tiszt, akinek a rendőrségen belüli referálás a dolga, elküldi az aggódó rokonokat. Bizonyos esetekben lebeszélő módon, azaz, hogy nem érdemes kerestetni a lányukat, mert úgymint reménytelen ügy. Más esetekben a rendőrségi hangnem kifejezetten durva: „A maga lánya csak egy kurva, nem értem, mit aggódik ennyire. Azt kapta, amit megérdemelt.”

A nőkereskedelem hazatérő magyar áldozatai nagyon kevés, és szakmailag nagyon alacsony színvonalú segítséget kapnak, menhely pillanatnyilag egyáltalán nincs. Mivel a hozzánk érkező külföldi áldozatok végképp láthatatlannak tűnő probléma a kormányzat számára, e nők esetében semmiféle segítségről sem beszélhetünk. A Magyarországra történő nőkereskedelemtől semmilyen országos adat nem létezik, kutatás nem készült. Egy nemrégiben lezajlott regionális konferencián az ügyészségi és igazságügyminisztériumi képviselők egyhangúlag állították, hogy Magyarország nem célország. Nemzetközi statisztikák azonban indikálják, hogy a tőlünk keletre fekvő országokból Magyarországot célzó nőkereskedelem is létezik. Noha Magyarországnak már van 1998 óta emberkereskedelmet büntető törvénycikke, a hatóságok érdektelensége miatt nem várható, hogy a Magyarországot mint célországot használó emberkereskedőket állítsanak magyar bíróság elé. Az idegenrendészeti gyakorlat ugyanis az, hogy az időnként megtalált külföldi illetőségű prostituáltakat automatikusan kiutasítják az országból, elkövetőként tekintenek rájuk, az idegenrendészet szóhasználatában ezek a nők elkövetőkként vannak nyilvántartva, és nem esetleges bűncselekmények áldozataiként. A rendőri korrupció magas fokát ismerve azt a lehetőséget sem zárhatjuk ki, hogy a keletről származó prostituáltakat Magyarországon futtató emberkereskedők informálisan kapcsolatban vannak rendőrökkel.

7. Cikkely: Politika és közélet

A Kormányjelentés szerint:

A változó követelményekre a parlament érzékenyen reagált, az Emberi Jogi, Vallásügyi és Kisebbségi Bizottság keretében már 1998-ban létrehozták a Női albizottságot.

Ezt az információt mindössze a következőkkel egészítjük ki: Az Országgyűlés honlapja⁵⁹ a Női albizottságról a következőket közli: „Nincs adat az ülésekről. Nem nyújtott be irományt.” Az adatbázis szerint az albizottság mindazonáltal pro forma 2002. május 14-ig, tehát a parlament feloszlásáig fennállt. Az új parlament nem hozott létre nőügyi bizottságot vagy albizottságot. Az 1998–2002-ig elvben létezett Női albizottságnak négy ellenzéki képviselő volt a tagja (3 szocialista, 1 liberális). Az Emberi Jogi Bizottságnak, tehát az albizottságot létrehozó főbizottságnak a kormánypárti tagjai valamennyien férfiak voltak. Ez azonban nem lehetett volna akadálya annak, hogy a jobboldali kormánypártok nőképviseelőket delegáljanak a Női albizottságba, hiszen az albizottság egyetlen liberális tagja, Béki Gabriella sem volt tagja a főbizottságnak.

11. Cikkely: Foglalkoztatás

A fentebb már írtakat itt a következőkkel kívánjuk kiegészíteni. A Munka Törvénykönyvének 2001. évi módosítása óta a törvényes teljes munkaidő (melynek normál mértéke napi nyolc óra) „legfeljebb 12 órára emelhető, ha a munkavállaló a munkáltató, illetve a tulajdonos közeli hozzátartozója”.⁶⁰ A törvényes teljes munkaidő az az idő, amelyre a fizetés és az egyéb anyagi és szabadidőt illető juttatások járnak. Tekintettel arra, hogy a nők nagy száma dolgozik bejelentetlen munkásként családi vállalkozásokban, lehetséges, hogy ez a változás nem érint nagyon sok nőt. Azok számára azonban, akik bejelentve dolgoznak családi vállalkozásokban, ez a rendelkezés feltehetően hátrányos következményekkel járhat.

A terhes és kisgyermekes nők védelmét szolgáló előírások általában a munkáltatóra rónak plusz terheket, ami hátrányosan befolyásolja a nők alkalmazását. A bölcsődék⁶¹ száma az elmúlt tíz évben radikálisan csökkent. A munkavállalást megelőző nyílt diszkrimináció a próbaperek óta visszaszorulóban van, és inkább rejtett módon valósul meg.⁶² A magyar bírói gyakorlat azonban egyelőre nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy megfelelően elrettentő jogorvoslattal eltántorítsa a munkáltatókat a diszkriminatív eljárásoktól, és bátorítsa a jogaikban sértett munkavállalókat a jogorvoslat keresésére.⁶³

Azok a nemzetközi vállalatok, amelyeknek hazájukban szigorú antidiszkriminációs szabályokhoz kell igazodniuk, Magyarországi leányvállalataikban ezeket szinte soha nem valósítják meg. Anekdotikus adatok szerint van olyan külföldi tulajdonú elektronikai vállalat, amely a felvételkor az alkalmazott szexuális orientációját is megkérdezi.

12. Cikkely: Egészségügyi ellátás

Bár kétségtelenül vannak bizonyos fejlemények (pl. az elmúlt időszakban megindult mammográfiai szűrés, vagy a dohányzás megelőzésére irányuló programok), számos ponton problémásnak látjuk a gyakorlatot.

Visszalépés az abortuszjog terén

Az abortusz joga terén az 1998–2002-es időszakban visszalépés történt. Egyrészt módosították az abortusztörvényt, amivel korlátozták a nők önrendelkezési jogait, és számukra az abortusz elvégzését megalázó feltételekhez kötötték. Másrészt a Szociális és Családügyi Minisztérium nagy összegekkel támogatott az abortuszhoz való jogot vehemensen ellenző propagandisztikus kiadványokat, civil és vallási szervezeteket.

A reprodukív jogok tekintetében az utóbbi négy évben visszalépés történt.⁶⁴ Az Alkotmánybíróság első ezzel foglalkozó határozata óta az abortuszhoz való jogot rendelet helyett (véleményünk szerint helyesen) törvény szabályozza. Az első ún. magzatvédelmi törvény 1992-ben született⁶⁵. Az Alkotmánybíróság – egy egyébként más témában benyújtott indítvány elbírálásakor – már 1995-ben aggályait fejezte ki⁶⁶, hogy a liberális abortuszjogot nem ellensúlyozzák kellő mértékű olyan szabályok, melyek a terhesség megtartását eredményezik. 48/1998 határozatában az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélte és megsemmisítette a magzatvédelmi törvénynek azon bekezdéseit, amelyek álláspontja szerint túlzottan gördülékennyé tették az abortuszra irányuló eljárást (lásd: 13. oldal). E határozat nyomán a törvényt 2000. júniusában módosították⁶⁷.

A módosítás eredményeképpen az abortuszkérelem elbírálásának ideje meghosszabbodott, a terhes nő két, „tanácsadásnak” nevezett konzultáción köteles részt venni. Az első tanácsadás alkalmával a védőnő nem köteles őt tájékoztatni az abortusszal kapcsolatos jogairól, köteles azonban tájékoztatni a nőt a terhességmegszakítás kockázatairól, a terhesség megtartása esetén járó juttatásokról, továbbá az örökbeadás lehetőségéről. A tanácsadásnak törvényben kimondott célja a terhesség megtartására irányuló befolyásolás.

Álláspontunk szerint ez, azon kívül, hogy nagymértékben sérti a nő személyiségi jogait, teljes mértékben ellentétes a szociális segítő foglalkozások legelemibb alapelveivel is. A „tájékoztatásnak” a törvény által előírt módja véleményünk szerint a teherbe esett nő illetve lány manipulálására irányul. A „tájékoztatás” nem terjed ki a terhesség kihordásának illetve a

szülésnek a kockázataira, a védőnők kötelesek a terhességmegszakításról egyoldalúan borús képet festeni, míg az anyaságról csak a kedvező információkat kell átadni. A törvény értelmében a védőnőknek **a kiskorú lányokat is a gyermekszülésre kell megpróbálni rábeszélniük – alsó korhatár nélkül**. Mindezt nem tekinthető a válsághelyzetbe jutott nő megsegítésének.

Abortusz szexuális erőszak miatti terhesség esetén

Ismeretes számunkra olyan eset, amikor súlyosan bántalmazó és őt prostitúcióra kényszerítő férje elől elmenekült nőt a Családvédelmi szolgálat munkatársa megalázó hangnemben kioktatott arról, hogy az abortusz nem a megfelelő fogamzásgátlás, és felszólította, hogy legközelebb inkább védekezzen. Ügyfelünk előzőleg elmesélte neki, hogy menekül, és hogy terhessége annak eredménye, hogy a férje megerőszkolta.⁶⁸

A 2000-es módosítás során civil szervezetek nyomására került be a törvénybe egy olyan rendelkezés, mely szerint ha a terhesség bűncselekmény következménye, úgy „a tanácsadás tartalmára, és a tanácsadást követő kötelező várakozási időre és ismételt megjelenésre vonatkozó rendelkezéseket nem kell alkalmazni”, ám ezt a kedvező szabályt is megszorította a törvényhozás: „a kérelmezőt az örökbefogadás lehetőségeiről és feltételeiről ebben az esetben is tájékoztatni kell.” A szabály hatását tovább rontja, a bűncselekmény elkövetését, illetőleg alapos gyanúját a nyomozó szerv által kiadott igazolással kell igazolni.⁶⁹ Az erőszakos közönség főszabályként csak magánindítványra üldözendő, magánindítványt azonban a sértett csak az elkövető kilétének kiderülésétől számított 30 napon belül tehet⁷⁰. Tekintve, hogy az erőszakos közönség eseteinek nagyobb részében a sértett nem él feljelentéssel, s hogy a terhesség nem minden esetben jut 30 napon belül a nő tudtára, a bűncselekmény folytán teherbe esett nők nem élhetnek a könnyítéssel, csak ha idejében megtették a feljelentést. Ez a szabály is egyike tehát azon rendelkezéseknek, amelyek a bűncselekmények női áldozatai számára a támogatás feltételül maximalista követelményeket állítanak.

Az abortusz díja

Az előző kormány családpolitikai koncepciója a nőket nyíltan az anyaság, mint életfeladat felé kívánta terelni – anélkül, hogy megteremtette volna a feltételeket ahhoz, hogy a nők a gyermekszülést valóban önként vállalhassák. Az önkéntesség ellen hat mind az abortuszkérő nők elleni kötelező pszichés manipuláció, mind az, hogy a terhességmegszakítás díja számos nőnek súlyos anyagi megterhelést jelent. Az abortusz elvégzésének díja 20,433 forint. Aki jogosult különböző állandó szociális támogatásokra, az az abortuszt 50 illetve 30%-os kedvezményrel veheti igénybe. A szociális hálóból kiesett, legszegényebb nők azonban a teljes összeget ki kell hogy fizessék. Ezért még az abortuszok számának csökkenését is problémásnak tartjuk. Félő ugyanis, hogy az megfontolatlan, és garanciákat nem biztosító pusztá befolyásolásra születő „döntéseket” tükröz. Erre vonatkozó statisztikai felmérések természetesen nem készültek, az viszont tény, hogy nem felel meg a valóságnak

a Kormányjelentés és a Kormányzati válasz azon állítása, miszerint a gyermeknevelési támogatások összege elegendő lenne a család megélhetéséhez.

Családtervezés

Pusztán az abortuszok számának csökkenése véleményünk szerint nem ad megfelelő képet a reprodukzív jogok gyakorlásának a nők számára biztonságos módjáról. A törvénymódosítás kötelezővé tette a védőnők számára, hogy igyekezzenek a terhesség megtartása irányába befolyásolni a kérelmezőt. Ám ez nem járt a fogamzásgátlás egyéb formáinak bármilyen állami támogatásával. Nem érzékelhető továbbá semmilyen felvilágosító kampány a fiatal férfiak mint célcsoport felé, mely a fogamzásgátlásban betöltött szerepüket hangsúlyozná.

Az egyes rászoruló fiataloknak a fogamzásgátló szerekhez nyújtandó támogatásáról szóló javaslat már egy ideje kidolgozás alatt áll, ám egyelőre nem jutott túl a tárcaközi egyeztetés szintjén.⁷¹ Nem lehet tehát egyelőre tudni, ki minősül majd rászorulóknak, milyen mértékű támogatás jár majd, sőt azt sem, hogy a javaslatból egyáltalán törvény születik-e.

A Kormányjelentésben és a Kormányzati válaszokban említett programok nem állami, hanem a fogamzásgátló-szereket gyártó cégek kezdeményezésére és finanszírozásából jöttek létre. A Népszabadság c. napilap szerint:

Az akciót egy sürgősségi fogamzásgátlót gyártó cég kezdeményezte, mert statisztikáikból kiderült: évente csaknem ezer 15 évesnél fiatalabb, azaz lényegében gyereklány kért ambulanciákon segítséget a váratlan terhesség elkerüléséhez. A legfiatalabb páciens alig múlt tízéves. Az elmúlt tíz évben a korábbi évi 90 ezerről 58 ezerre csökkent az abortuszok száma. Az ilyen beavatkozások 10-15 százalékát tizenéveseken végzik, és 300-400 az olyan műtétek száma, ahol a páciens még nincs tizenégy éves.⁷²

Ezek az adatok egyértelműen alátámasztják a korszerű iskolai szexuális felvilágosításnak, a fiúk védekezésre történő oktatásának - a kormány által mindeddig tagadott - szükségességét. Megjegyezzük továbbá, hogy a NANE segélyvonalára számos hívás érkezik azokban az időszakokban, amikor a gyártóktól érkező gyógyszer-szállítmányok a kórházakban kifogynak. Mindezek a tények mutatják, hogy a fiataloknak a védekezésre való felkészítése intézményesen nem megoldott.

A szülés körülményeivel kapcsolatos, fentebb már körvonalazott problémákon kívül jelezni kívánjuk az otthonszülés körül jelenleg forrongó indulatokat. Az otthonszülést segítő egyetlen magyar intézmény egy ezzel foglalkozó civil szervezet⁷³, melynek szülész-nőgyógyász-gyermekorvos vezetője ellen mind a Magyar Orvosi Kamara (szakmai etikai vétségek címén), mind pedig a rendőrség (különböző, a veszélyeztetés tényállásához kapcsolódó paragrafusok alapján) rendszeres eljárást folytat. Az orvosnő működési engedélyét többször bevonták, közellenkezés nyomán visszaadták, ismét bevonták. Az orvosnő szakmai és egzisztenciális lehetetlenné tételén kívül ezek az eljárások az otthonszülést választani kívánó nőktől is elveszik a lehetőséget a szülés ilyen módjától.

Mesterséges megtermékenyítés

Magyarországon jelenleg azok a nők vehetnek igénybe mesterséges megtermékenyítést, akik házastársi vagy élettársi kapcsolatban állnak egy férfival.⁷⁴ A törvény hatálybalépését megelőzően pedig csak házasságban élő 45. életévét be nem töltött nőknél volt elvégezhető.⁷⁵ E korábbi szabályt 1990-ben megtámadta egy állampolgár az Alkotmánybíróság előtt, ám az indítványt az AB háromtagú tanácsa elutasította (lásd: 12. oldal).

Nincs tudomásunk olyan publikus civil kezdeményezésről, amely arra irányulna, hogy a mesterséges megtermékenyítés jogát terjesszék ki az egyedülálló és a lesbikus párokban élő nők számára – noha ezzel egyetértenének nemcsak a jelentést író szervezetek, hanem más civil jogvédő szervezetek is.

Összefoglaló

- (a) Szükségesnek látjuk a nőket érintő egészségügyi jogszabályok alapos áttanulmányozását a diszkriminatív, vagy az azt eredményező szabályok kiszűrése végett.
- (b) Szükségesnek látjuk legalább a Magzatvédelmi törvény végrehajtási rendeletének módosítását úgy, hogy az a nők méltóságának tiszteletben tartását ne csupán elméletben, hanem garanciákkal körbepátyázva biztosítsa, illetve általában véve szükségesnek látjuk az abortusznak olyan szabályozását, mely nem sérti a nők alapvető jogait.
- (c) Ezzel összefüggésben szükségesnek látjuk annak biztosítását, hogy a nők és a férfiak minél szélesebb rétegei számára legyenek elérhetőek az egyéb fogamzásgátlási módszerek.
- (d) Az Egyezmény 12. cikkének és 5. cikkének szellemében is, és a 3., 9. 15., 19., 21 és 24. sz Általános Ajánlásban foglaltakra tekintettel különösen fontosnak tartjuk annak kutatásokban, statisztikákban való feltárását, hogy a nem kívánt terhességek, valamint a nők fizikai és pszichés betegségei mennyiben eredményei a nők elleni erőszak különböző megnyilvánulásainak. Rendkívül fontosnak tartjuk a nők elleni erőszak és a nők egészsége közötti összefüggések adatokkal való alátámasztását hazánkban is.
- (e) Nem látjuk az Egyezmény 5. cikke szellemének szisztematikus megvalósulását a jelenlegi koncepciókban sem a „családi életre nevelés”, sem az iskolai szexuális felvilágosítás, sem az általános tájékoztató programok keretében. Ezt annál is aggályosabbnak tartjuk, mivel a nőknek az anyaságra és családszerepre, mint életformára való „kondicionálásnak” jegyeit véljük felfedezni ugyanezen koncepciókban.

A CEDAW Bizottság 1996-os ajánlásaiból 2002-ig a családon belüli erőszakra, a nők elleni erőszak egyéb formáira, a prostitúcióra és nőkereskedelemre, a reprodukció jogok elősegítésére, a menekült nők helyzetére vonatkozó ajánlások – egyes elszórt, ad hoc jellegű intézkedéseket leszámítva – egyáltalán nem, a nemzeti mechanizmus kialakítására, és a kisebbségi nők

helyzetére vonatkozó ajánlások részben, és főként csak formálisan történtek meg. A politikai és közéleti részvétel fokozására, a nőszervezetek támogatására és a női jogokkal foglalkozó dokumentumok terjesztésére vonatkozó ajánlások – bár lehet, hogy erre vonatkozóan voltak egyes projektek – nem hoztak látható eredményt a női jogok érvényesülése területén.

Az Egyezmény többi cikkére részletesen nem térünk ki, mivel az azokban foglaltakra vonatkozó, számunkra releváns elemeket jelentésünkben nagyrészt érintettük. Természetesen további részletes kutatásokat lehetne folytatni az egyes területeken, mi ebben a jelentésben csak a legkirívóbb problémákkal tudunk foglalkozni.

Bízunk benne, hogy a CEDAW Bizottság hasznosnak találja jelentésünket, és hogy kérdéseivel, ajánlásaival hozzájárul a helyzet magyarországi javulásához.

Jegyzetek

- ¹A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott egyezmény, melyet Magyarországon az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet hirdetett ki
- ²Az Alkotmánybíróság gyakorlatának általános elemzését illetően lásd a Fundamentum című folyóirat szinte minden számát. Nem ismeretes előttünk ugyanakkor olyan tanulmány, amely az AB-nak a nők jogaival kapcsolatos gyakorlatát elemezte volna.
- ³Ezt a tézist részletesen kifejti és indokolja Juhász Géza – A. Timár Eszter: „... módja van ellátni kisebbségvédő feladatát”, <http://habeascorpus.hu/publ/modjavan.pdf>
- ⁴64/1991. (XII.17.) AB határozat
- ⁵Az Alkotmánybíróság az Árnyékjelentés elkészítése óta, 2002. szeptember 3-án meghozta döntését. A megsemmisített paragrafus így szól:
„Természet elleni fajtalanság
199.§ Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki ennél fiatalabb, azonos nemű személlyel fajtalankodik, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”
- ⁶64/1991. (XII.17.) AB határozat és 48/1998. (XI. 23.) AB határozat
- ⁷Például 7/1998. ABH, 46/1994. ABH.
- ⁸28/2000. ABH, 46/1994. ABH
- ⁹A két fogalom elhatárolását ld. pl. Sándor Judit: A Szabályozás csapdái és dilemmái. In: *A hátrányos megkülönböztetés tilalmától a pozitív diszkriminációig*. INDOK: Aduprint. pp. 49-70
- ¹⁰Mint ahogyan erre utal pl. az Esélyegyenlőségi Főigazgatóság jelenlegi elhelyezése a Munkaügyi Minisztérium égisze alatt.
- ¹¹Ld. pl. Dr. Gere Ilona : Nők a munkaerőpiaci változások tükrében. In.: *Nőnem: Írások a Women Leadership Training Program konferenciáiról és tréningjeiről*. Szerk.: Varga Éva. Pécsi Tudományegyetem. 2002. pp. 42-53.;
- ¹²Vö. az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény 25. §-ával.
- ¹³2174/1997 (VI. 26.) Korm. hat. a Nők IV. Világkonferenciáján elfogadott Nyilatkozatban megfogalmazott feladatok magyarországi megvalósítását szolgáló cselekvési programról
- ¹⁴A Habeas Corpus Munkacsoport levelei, 2001. november 26. és 2002. április 16.

- ¹⁵284/1996 Kormányrendelet
- ¹⁶Hatályban: 2001. július 1-től.
- ¹⁷Mt. 5. § (6): „Munkaviszonyra vonatkozó szabály a munkavállalók meghatározott körére – a munkaviszonnyal összefüggésben – azonos feltételek esetén előnyben részesítési kötelezettséget írhat elő”
- ¹⁸Ld. még erről Sándor Judit idézett cikkét.
- ¹⁹Lehocznyné Kolonnai Csilla. szerk. *A magyar munkajog II.* Budapest: Vince Kiadó. 2002. p. 180.
- ²⁰*Beosztottjait zaklatta az ezredes*, Népszabadság: 2002. július 5.
- ²¹*Védtelen nők a munkahelyeken*, Magyar Hírlap, 2002. február 18.
- ²²Az azonos nemű ellen elkövetett szexuális erőszakot nem ez a paragrafus szabályozza.
- ²³Az Árnycjelentés készítése óta, 2002. szeptember 3-án az Alkotmánybíróság 37/2002. (IX. 4.) sz. határozata megsemmisítette a Btk. 199. §-át, leszállítva ezzel az ún. „beleegyezési korhatárt” 14 évre. A határozat bírálatát illetően lásd: Juhász Géza – A. Timár Eszter: „... módja van ellátni kisebbségvédő feladatát”, <http://hc.netstudio.hu/publ/modjavan.pdf>
- ²⁴Vö. 1999. évi LXXV. törvény 10. § és 1999. évi LXIX. törvény 143. §
- ²⁵1999. évi LXIX. törvény 144. §
- ²⁶1999. évi LXIX. törvény 145. §
- ²⁷1999. évi LXIX. törvény 143. § (2) c)
- ²⁸1999. évi LXIX. törvény 143. § (2) b)
- ²⁹1999. évi LXXV. törvény 4. § k)
- ³⁰Anekdotikus információk alapján, valamint Varró Szilvia és Vajda Éva: *Bundás lányok a Rózsadombon*, Magyar Hírlap 2002. július 22. p. 2.
- ³¹A nyíregyházi Periféria Egyesület információja egy helyi prostituált esetéről.
- ³²Anekdotikus információ.
- ³³1999. évi LXXV. törvény 4. § h) pont
- ³⁴A Habeas Corpus Munkacsoport esete, az iratok a szervezet archívumában vannak.
- ³⁵A Habeas Corpus Munkacsoport esete, magyar nyelvű dokumentációja: <http://habeascorpus.hu/jogsegely/esetek/X>
- ³⁶Ld. erről pl.: Népszabadság 2002. július 25. p. 4.
- ³⁷Alkotmány 36. §: „Feladatainak ellátása során a Kormány együttműködik az érdekelt társadalmi szervezetekkel.”
- ³⁸„Eladta a nőjét” 2002/24. 53. „Fejbe lőtte asszonyát” 2002/21. 25.
- ³⁹Zsaru, 2000/34. szám p. 15.
- ⁴⁰Juhász Géza: *A rendőrség a halott nők védelmében*, Magyar Narancs 2000. szeptember 14., p. 42-43.
- ⁴¹Dr. Barta Endre: *A nemi erkölcs elleni bűncselekmények nyomozása*, a Rendőrtiszti Főiskola jegyzete, 2000. Rejtjel kiadó, lektorálta dr. Szakács Zsolt, p. 22–24.
- ⁴²Idézett mű p. 17.

- ⁴³Idézett mű p. 22.
- ⁴⁴Dávid Ibolya Igazságügyminiszter írásos válasza a képviselői kérdésre megtalálható a jelen Árnýékjelentést készítő civil szervezetek archívumában.
- ⁴⁵Az Igazságügyi Minisztérium Közigazgatási Államtitkári Hivatalának hivatalvezetője levele megtalálható a NANE Egyesület irattárában.
- ⁴⁶Ld. még erről a CRLP-NANE közös Árnýéklevelet a CEDAW Bizottság 2002. augusztusi ülésére.
- ⁴⁷Vö. Pp. 125. § (5), Be. 180. § (1).
- ⁴⁸Az ügy dokumentumai megtalálhatók a Habeas Corpus Munkacsoport irattárában.
- ⁴⁹Az 5., a 8., valamint értelmezésünk szerint a 15., a 19., a 21., a 23. és a 24. Általános Ajánlás is tartalmaz olyan előírásokat, melyek a nők hátrányainak leküzdését elősegítő pozitív intézkedéseket írnak elő.
- ⁵⁰Ld. bővebben a 36. oldalon.
- ⁵¹*Nők és férfiak Magyarországon, 2001.* Szociális és Családügyi Minisztérium. Budapest, 2001. pp. 115, 116, 76.
- ⁵²Kormányzati Válaszok 8. pont
- ⁵³<http://www.mszp.hu/newscikk.php?ner=n&ni=11016>
- ⁵⁴Kormányzati Válaszok 6. pont
- ⁵⁵Tóth Olga: *Erőszak a családban*, Tárki Társadalompolitikai Tanulmányok, 1999, p. 32.
- ⁵⁶*Módszertani kézikönyv a D.A.D.A. programot oktató rendőrök számára*, a kiadó nincs megjelölve, de feltehetőleg a rendőrség, mert a rendőrség logója szerepel a címlapon és 12 rendőr a szerző, 2001., p. 191.
- ⁵⁷Id. mű, p. 20-21., kiemelések az eredetiben.
- ⁵⁸A levél másolata megtalálható a NANE és a Habeas Corpus Munkacsoport irattárában.
- ⁵⁹www.parlament.hu
- ⁶⁰Mt. 117/B. § (3) b). Hozzá tartozó többek között a házastárs, a gyerek, a szülő, a testvér és az élettárs.
- ⁶¹A gyerek ellátását 3 éves koráig szolgáló intézmény
- ⁶²A témával számos szerző foglalkozik, ld. pl. Lévai Katalin: *A nő szerint a világ*. Budapest: Osiris. 2000.
- ⁶³A kiszabható bírság mértéke 100000–3000000 forint, amelyet nem a sértett munkavállaló kap. Ő a polgári jog alapján nem vagyoni kártérítés iránt indíthat(na) egy további pert, de ezt általában nem teszi, és amennyiben mégis, a gyakorlat szerint annak mértéke, ha meg is ítélik, inkább csak eszmei.
- ⁶⁴Bővebben lásd erről a Center For Reproductive Law and Policy (CRLP) és a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület közös Árnýéklevelét a CEDAW Bizottság 2002. augusztusi ülésére (különös tekintettel az SzCsM által támogatott, propagandisztikus kiadványok és az abortuszhoz való jogot vehemensen ellenző civil szervezetek támogatása tekintetében), továbbá Wirth Judit, in: *Women of the World: Laws and policies affecting their reproductive lives, East Central Europe*. New York: CRLP. 2000. pp. 49-77 on Hungary.
- ⁶⁵1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről

⁶⁶43/1995. ABH

⁶⁷2000. évi LXXXVII. törvény

⁶⁸S.Á. esete, 1999.

⁶⁹Magzatvédelmi törvény, 12. § (5).

⁷⁰Büntető törvénykönyv 209. §, Büntetőeljárás törvény, 123. § (3).

⁷¹Telefonon kapott információ a Fővárosi ÁNTSZ tisztviselőjétől, 2002. július 23-án

⁷²Népszabadság 2002. június 14.

⁷³További részleteket ld.: <http://www.otthonzules.hu> ill. www.homebirth.hu

⁷⁴Vö. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 167. § (1) bekezdésével – ez további megszorításokat is előír.

⁷⁵Vö. a művi beavatkozással történő megtermékenyítésről szóló a 12/1981. (IX. 29.) EüM rendelet 1. §.